

Suvremena etnografija tradicijske kulture u drniškom kraju

Vukičević, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:457489>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

KATARINA VUKIČEVIĆ

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE
KULTURE U DRNIŠKOM KRAJU**

DIPLOMSKI RAD

SPLIT, 2016.

Odsjek za *Hrvatski jezik i književnost*
Hrvatski jezik i književnost
Kolegij *Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu*

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE
KULTURE U DRNIŠKOM KRAJU**

Studentica:
Katarina Vukičević

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, rujan 2016. godine

Diplomski je rad obranjen _____ u Splitu pred povjerenstvom:

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. USMENA LIRSKA POEZIJA	8
2.1. Usmene lirske ljubavne pjesme.....	9
2.2. Balade.....	10
2.3. Romance.....	11
2.4. Molitvene usmene lirske pjesme	15
3. OBREDNE PJESME.....	17
3.1. Vučarske pjesme	18
4. Poskočice u kolu.....	20
5. Ojkalice.....	22
6. RETORIČKI (GOVORNIČKI) OBLICI.....	42
6.1. Brojalice	42
6.2. Brzalice.....	46
6.3. Rugalice.....	46
6.4. Kletve	48
7. MIKROSTRUKTURE	49
7.1. Poslovice	50
7.2. Zagonetke	55
8. CRKVENO-PUČKA BAŠTINA.....	56
8.1. Advent	56
8.2. Badnjak.....	57
8.3. Božić.....	59
8.4. Silvestrovo.....	60
8.5. Sveta tri kralja	61
8.6. Poklade.....	62
8.7. Korizma.....	64
8.8. Cvjetnica.....	65
8.9. Sveto trodnevlje.....	67
8.10. Uskrs.....	69
8.11. Sveti Juraj	70
8.12. Sveti Ivan Krstitelj.....	72

8.13.	Sveti Ilija.....	73
8.14.	Velika Gospa	74
8.15.	Sveti Roko	74
8.16.	Mala Gospa.....	75
8.17.	Svi sveti i Dušni dan.....	77
8.18.	Sveta Katarina Aleksandrijska.....	78
9.	VILE	79
10.	SVAKODNEVICA	81
11.	ZAKLJUČAK.....	85
	IZVORI.....	86
	Vlastiti terenski zapisi	86
	Popis kazivača.....	86
	LITERATURA	86
	SUVREMENA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE KULTURE U DRNIŠKOM KRAJU.....	90
	CONTEMPORARY ETHNOGRAPHIC STUDY OF THE TRADITIONAL CULTURE OF THE DRNIŠ REGION	91

1. UVOD

Usmena književnost najstarija je i najdugotrajnija vrsta književnosti. U renesansi se ta književnost naziva *narodnom*, dok se od kraja 18. stoljeća uvodi naziv *anonimna književnost*. William Thomas 1846. predlaže naziv *folklor* – narodno znanje. U Hrvatskoj se početkom 20. stoljeća, u vrijeme dominacije Seljačke stranke, uvodi naziv *seljačka književnost*, no u uporabi je bio također i naziv *tradicionalna književnost*. Naziv *narodna književnost* u službenoj se uporabi zadržao do devedesetih godina 20. stoljeća. Pod dvojnim utjecajem ruskog folklorista Kirila V. Čistova i komunikacijski usmjerene američke kontekstualne folkloristike (Alan Dundes, Dan Ben-Amos), Maja Bošković-Stulli služi se nazivom *usmena književnost*, definirajući je kao književnost koja se priopćuje usmeno u izravnoj kontaktnoj komunikaciji i tradicijski se prenosi. Sustav usmene književnosti čine lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drame (folklorno kazalište), retorički (usmenogovornički) oblici te mikrostrukture (poslovice, zagonetke).

Usmena književnost obrađuje složenu i bogatu tematiku koja je nastajala, mijenjala se i nestajala u vrlo širokom vremenskom rasponu od najstarijih vremena do suvremenih zbivanja. Različita vjerovanja i povijesni događaji ulazili su u usmenu književnost, a raznoliki društveni život sela sa svim svojim promjenama dao je mnogo građe koja je prikazana i opjevana najviše u lirskim pjesmama, a zatim u kraćim pripovijetkama. Neke značajnije povijesne teme, kao npr. dolazak Turaka i borbe s njima, nacionalne oslobodilačke borbe, pojava hajdučije, opjevane su u epskim pjesmama. Mnoga su životna iskustva i pogledi na društvo i svijet izraženi u narodnim poslovicama, dok se želja za natjecanjem u oštromnosti i duhovitosti očituje u narodnim zagonetkama. Samo ona zbivanja i oni događaji koji razvijaju shvaćanja i poglede životne filozofije seoske i seljačke sredine čine predmet književne obrade. Narodni stvaraoci su nastojali odgovoriti zahtjevima svoje sredine te su pomno odabirali teme, likove i zbivanja što upućuje na ozbiljan umjetnički napor da se u svojoj sredini saopći umjetnička spoznaja i ocjena o vremenu i ljudima. Sredina u kojoj su se prenosili određeni primjeri, neke je ocjenjivala kao svoje, zadržavala ih i njegovala, a druge prepuštala zaboravu. To je stalan proces, a ujedno i bitna okolnost za razumijevanje narodnih pjesama i pripovijedaka.

Usmena je književnost predmet izučavanja znanosti o književnosti. Ona dakle jednako kao i pisana književnost pripada filologiji kao znanstvenoj disciplini. Za razliku od pisane, usmena se književnost proučavala i unutar drugih disciplina, koje su redovito pretendirale na isključivost. Najčešće je to bila etnologija koja je ovu književnost gledala samo kao dio narodnih obreda i običaja. Iz etnologije je lako prebacivana u kulturologiju i antropologiju. Niti jedna znanstvena disciplina, pa ni filologija, nije dostatna sama sebi, pa se nužno služi pomoćnim znanstvenim disciplinama. Tako su znanosti o usmenoj književnosti pomoćne discipline: etnologija, historiografija, sociologija, psihologija, muzikologija, lingvistika i još neke druge.¹

Rad je ograničen na prostor drniškoga kraja jer u literaturi nedostaje radova koji se bave usmenom književnošću ovih prostora. Dodatni motiv za istraživanje ovako ograničenog korpusa tekstova vezan je uz osobnu motivaciju (porijeklo roditelja).

Grad Drniš se nalazi u središnjem dijelu Šibensko-kninske županije, tzv. Zagori, te sa svojim naseljima obuhvaća površinu od 355 četvornih kilometara. U fizičkom se smislu sastoji od nekoliko mikroregija, različitih po svojim specifičnostima, od kojih se mogu izdvojiti: sam grad Drniš, Miljevački plato, nekadašnji rudarski kraj od Siverića, Tepljuha, Velušića do Trbounja smješten u podnožju Promine, petropoljski kraj, jugozapadni dio (od Žitnića, Pakova Sela te do Pokrovnika i Radonića). Pod Grad Drniš spadaju: Badanj, Biočić, Bogatić, Brištane, Drinovci, Drniš, Kadina Glavica, Kanjane, Kaočine, Karalić, Ključ, Kričke, Lišnjak, Miočić, Nos Kalik, Pakovo Selo, Parčić, Pokrovnik, Radonić, Sedramić, Siverić, Širitovci, Štikovo, Tepljuh, Trbounje, Velušić i Žitnić.²

Rad je strukturiran tako da se na samom početku pojašnjava terminologija za označavanje usmene književnosti kroz vrijeme nakon čega se prelazi na tumačenje usmene lirske poezije (ljubavne pjesme, balade, romance, molitvene usmene lirske pjesme), obrednih pjesama (vučarske), poskočica, ojkalice, retoričkih oblika (brojalice, brzalice, rugalice, kletve) i mikrostruktura (poslovice, zagonetke). U završnom se dijelu rada analizira crkveno-pučka baština te se u zaključku naglašava važnost prikupljenog i analiziranog korpusa.

¹ Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 140.

² Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius, god.1, br. 1 (2008.), str. 168.

Cilj je ovoga diplomskoga rada od zaborava sačuvati starinske običaje, obrede, ophode, vjerovanja, usmene lirske pjesme, usmenoretoričke oblike i mikrostrukture te ukazati na njihovu socijalnu i estetsku funkciju. Ti primjeri imaju višestruki značaj i riznica su etnološkoga, antropološkoga, filološkoga, teološkoga i povijesnoga blaga.

2. USMENA LIRSKA POEZIJA

Lirska pjesma je govorna tvorevina kojom čovjek izražava različita stanja, osjećaje i poticaje. Tematsko je područje lirskih pjesama široko i neiscrpno kao i ljudski život. Hrvatske su lirske pjesme najviše nastajale uz kakve životne prigode te je veći broj *prigodnih pjesama*: uz obrede i običaje, uz rad, dokolicu, šalu i trenutne zanose, uz svadbe, rođenja, umiranja... Druge su nastajale iz drevnih *mitoloških poticaja* (ostaci starohrvatske poganske tradicije, vjerovanja, životne tajne) ili su okupljene oko *privatnog* (intimnog) i *društvenog života* čovjeka (ljubavne pjesme, romance, balade).

Motivski raspon ovih pjesama u širokom slijedu događanja između kolijevke i groba pokazuje detalje rađanja i odrastanja: *uspavanke, dječje pjesme*, odnose prema tajnama svijeta: *religiozne, mitološke*. Kao dio narodne kulture često tematiziraju tijekom godišnjih prirodnih mijena i običaje: *obredne, prigodne*, a poticaj pjesmi može biti veza s domom, domovinom i prirodom: *rodoljubne/domoljubne* i pjesme *krajolika*. Za lirsko su ostvarenje posebno važna stanja ushićenja i sreće, ljepote i čežnje, nade i sumnje: *intimne, romance*, ali i opiranje pjesmom na nedaće i teškoće u životu: *elegije, balade, naricaljke*.³

³ Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 17.

2.1. Usmene lirske ljubavne pjesme

Oj Jelena

Oj Jelena, oj Jelena ćeri materina

Koj' no s tobom, koj' no s tobom ovce povraćao.

Onoj' majko, onoj' majko kolegica moja.

Kad je ono, kad je ono

Kolegica tvoja,

Što će njojzi, što će njojzi šeširić na glavi.

Nije ono, nije ono šeširić na glavi.

Već je ono, već je ono kosa brenovana,

Brenovana, brenovana, lipo počesljana.⁴

Dođi dragi, zašto doša ne bi

Dođi dragi, zašto doša ne bi

Da je moda, ja bi došla tebi.

Doša dragi, pa govori meni

Da se ove jeseni ne ženi.

Ajde dragi, ajde se oženi

Dodija si i selu i meni.

Govore mi: „Ženi ti se dragi”

Da j' moj bijo, ne bi se ženijo.

Kaže dragi da j' me ostavijo,

Laže, krije, ja sam njega prije.

Kaže dragi da j' me varat' moga

Zašto nije kad je ima koga.

⁴ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

Djevojke su ove pjesme pjevale u polju dok su radile, dok su žele kukuruz, dok su čuvale blago, na sijelima, dakle, gotovo u svim životnim prigodama. Najčešće su ih pjevale mlade djevojke, a ponekad i udane žene.⁵

2.2. *Balade*

Usmene lirske pjesme mogu biti potaknute i sivim, turobnim, tragičnim događajima u ljudskom životu. Takvi osjećaji nalaze najsnažniji izraz u baladama. Balade su nazivane prema provansalskom *balar* što znači plesati i prema keltskoj riječi *balad* koja znači usmena (narodna) pjesma. Brojniji su lirski motivi, a epske epizode služe isticanju lirskoga tona. Najčešći baladni motiv nesretna je ljubav dvoje mladih koje netko nastoji razdvojiti, a završetak balade uvijek je tragičan.⁶

„Balade najčešće pjevaju o nesretnoj ljubavi čiju je tragiku izazvala mladićeva (ili suprugova) majka. Velik je broj iznimno potresnih balada koje i danas kazivači kazuju. Najčešći su akteri u hrvatskim baladama Ivo i Anica (Ane, Anuša), Ivo i Mara (Mare, Maruša, Marija).”⁷

Tema jedne balade zabilježene u Gracu nesretna je ljubav Ive i Mare. Ljubovali su, ali se Ivičina majka uporno protivila tome pa je u očaju Ivo ubio Maru.

Lipi Ivo

Čujte braćo i narode cio
Što se jedan slučaj dogodio.
Jedan slučaj ljubavi velike
Desio se usrid Amerike.
Lipi Ivo i divojka Mara
Al' ne dala Ivičina mama.
Jedno jutro u bilu zoru

⁵ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

⁶ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 160.

⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 109.

Krene Ivo u zelenu goru.
Kad je doša usrid guste gore
Krene Ivo s Marom u govore.
Na ti Maro pušku pa me ubij
Da me druga u lice ne ljubi.
Moraš Ivo virovati Bogu
Da te mlada ubiti ne mogu.
Ivica se krene sunašce
Pa ustreli Maru u srdašce.
Kad je Ivo Maricu ubio
Tri je puta mrtvu poljubio.
Ode Ivo gorom plakajući
Mrtva Mara osta spavajući.
Kad je doša do prve kavane
Susretnu ga cure pa divane:
„Evo Ive, sve mu suze liju
Sigurno je Maricu ubio”.
Jeste cure, istina je prava
Mrtva Mara usrid gore spava.
To će biti svakome junaku
Koji sluša prid ženidbu majku.
Svaka majka nek’ bude prokleta
Koja dicit u ljubavi smeta.⁸

2.3. Romance

„Romance su nazvane prema španjolskom *el romance* što je značilo španjolski narodni jezik za razliku od latinskoga. Zbornik španjolskih usmenih pjesama *Romancero* (konac 13. st.) smatra se jednom od najznačajnijih zbirki svjetske usmene poezije, a njegov je utjecaj na svjetsku poeziju snažan. Romance u pisanoj

⁸ Kazivačica Kata Vulić (rođ. Vidović), rođena 1934. u Gracu.

književnosti imaju epske elemente, a usmene romances ih vrlo rijetko imaju. Tema je romanci najčešće ljubavna, a ritam ubrzan i vedar. Mnogobrojne romances raznovrsnih motiva kazivači i danas kazuju.”⁹

Kladila se dva mornara

Kladila se dva mornara

Koji plivat zna,

Prvi jeste moj kolega,

Drugi to sam ja.

Moj kolega šešir skida,

Pjesmu sastavlja,

I u Sinje more skače

Da ga prepliva.

Kad je doša na srid mora,

Njemu nije spas,

On podiže glavu gore,

Viče u sav glas.

Zbogom oče, zbogom majko,

A i sejo ti,

Zbogom moja vjerna ljubavi,

Ja se utopi.

Klela si se žarkim suncem

Da me ljubiš ti,

A sad više sunce ne sja,

Ja se utopi.¹⁰

⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 103.

¹⁰ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

Niz Petrovo ravno polje

Niz Petrovo ravno polje,
Tu se šeta zlato moje,
Tu se šeta i prolazi,
Meni mladoj ne dolazi.
Dok je bio dolazio,
Ovako je govorio
Da će meni vjeran biti,
Da me neće ostaviti.
A sad vidim da me neće,
Da se s drugom curom šeće.
A sad vidim da me vara,
Da se s drugom razgovara.
Uzmi pušku pa me ubij,
Onda ajde drugu ljubi.
Uzmi sablju pa me sijeci
Onda ajde s drugom šeći.
Ukopaj me pokraj puta,
Kud prolaziš češće puta,
Ukopaj me pokraj bare
Kud prolaze žene stare.
Ukopaj me pokraj ceste,
Kud prolaze časne sestre.
I podigni jednu stijenu
I napiši uspomenu.
Ode spava moja mila
Koja mi je vjerna bila.
Ode spava cvjetić plavi
Umrla je rad' ljubavi.¹¹

¹¹ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

Sinoć neva dovedena

Sinoć neva dovedena,
Jutros kuća nemetena.
Nit' je voda donešena,
Nit' je vatra naložena.
Al' govori svekrvica:
„Komšinice, druge moje,
vode ladne
za uzdravlje neve mlade.”

Sinoć neva dovedena,
Jutros kuća nemetena,
Nit' je voda donešena,
Nit' je vatra naložena.
A to čula mlada neva,
Uze vidra i vidrice
I otišla na vodice.
Tuj se neva zabavila,
Te se sita našalila.
Kaže svekar: „Otkad nema neve naše?”
Kaže svekrva: „I ne došla.”
A zaova kaže: „Udrite je!”
Diver kaže: „Nemojte je.
Mlađena je, luđena je.
Učite je, naučit će se.
Dugo polje, velka vida,
kratke noge, malo vridna.”
A to čula mlada neva.
Kaže: „Svekrvice, prokletnice,
mladoženja kukavice,
a zaovica devet kuća prominila
i nigdi se ne smirila.
Moj divere, moj govore,
ti si za me govoriša.

Sritan bija kud odija,
s jednom čašom vino pili,
s jednom metlom dvore meli,
do smrti se ne rastali.”

Mater voli ćeri nega sinu

Mater voli ćeri nega sinu.
Kad navrši petnaestu godinu,
Ona svoju kćerku udat' gleda,
A sinu se oženit' ne da.
„Vidi moga sina nesretnjaka,
On po selu traži divojaka,
On ne gleda udat' sestricu,
Već on gleda dovest' nevisticu.”
A za sina i čovika,
Ne mari, kaže,
U bronzinu im kumpira svari.
Neće reći: „Ćeri, ajde ocu
Pa pribaci koji kamen u doku”,
Nega kaže: „Jadno moje dite,
Da je na te šta lipše obući
I da su ti cipele od dlake,
U derneku ne bi bilo take”.¹²

2.4. Molitvene usmene lirske pjesme

Mnogobrojne su molitvene pjesme koje i danas kazivači kazuju. Te se molitve upućuju svecima i sveticama Božjim kao molbe za zdravlje, sreću, uspjeh, blagoslov; kao zahvala za uslišane molitve; kao preporuka.¹³

¹² Kazivačica Matija Sunara (rođ. Hrga), rođena 1928. u Ceri.

Crkvica se gradi
Crkvica se gradi,
Tamjanom kadi,
U njoj Gospa kleči,
Svega srca ječi.
Bile prste vije,
U prsa se bije,
Grozne suze roni.
Otud idu sveca dva
To su Petar i Pavao.
„Zašto Gospe klečiš,
Svega srca ječiš?”
„Imala sam sinka jedinka,
Dođoše žudije
Pa mi ga otraše u goru,
Zlatnu krunu skinuše,
A trnovu metnuše.
Tuda krvca prokapaše
I cviće iznicaše,
Dva anđela s nama doletiše,
U kiticu ga skitiše
I pred Boga donesoše.”
Sam je Bog govorijo:
„Ko bi ovu molitvu govorijo
Ujutro i navečer,
Tri duše spasijo:
Očevu, majčinu i svoju.
Amen.”

¹³ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 177.

Ova se molitvica o Gospinoj žalosti molila svakodnevno od Čiste srijede pa do Velikoga petka. U pjesmi je najistaknutija vjerska funkcija koja vjernika vodi moljenjem do spasa duše.

Slavni sveti sakramente

Slavni sveti sakramente,
Koliko je griha mojih,
Ne mogu im pokoj dati,
Ni prid popom, ni prid vratrom.
Slavni sveti sakramente,
Ti otvori dušu moju,
Neka ide čista, bistra,
Prid Isusa vazda mira,
Koji za nas muke prima.
Od povoja do pokrova,
Oj, Isuse, budi faljen
U sve vijeke vjekova.
Amen.

Ova se molitvica molila prije primanja svete hostije nedjeljom u crkvi.¹⁴

3. OBREDNE PJESME

Obredne su pjesme po svom postanku veoma stare i sežu u pretkršćanska vremena. Izvođenje tih pjesama sintetizira više vrsta umjetnosti: književnost, folklorno kazalište, glazbu i ples. Dije se na: koledarske, veseljanje, jurjevske, ladarske, prvosvibanjske, kraljičke, dodolske (preporuške), ivanjske i vučarske.¹⁵

¹⁴ Primjere je rekla kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić) rođena 1939. u selu Otavice, po sjećanju na kazivanja svoje bake Ane Sučić (rođena oko 1859.)

¹⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 26.

3.1. Vučarske pjesme

Vuk je u tradicijskoj kulturi demonska životinja. U folkloristici Hrvata uz vuka se vežu obredi: *vukarski*, *vučarski* i *vukovi*. „Ti su običaji veoma stari, a u današnje su vrijeme gotovo iščezli. Do pedesetih godina 20. stoljeća izvodili su se u jesensko i zimsko doba kada su vukovi napadali blago i ljude.

Nedostatni su podatci o tim običajima. Ta činjenica kao i sami nazivi vukarski i vučarski izazivaju dodatne dvojbe oko tih obreda, te ih neki znanstvenici smatraju istim obredom. Ti su obredi i danas u narodnom pamćenju. Vučari su maskirani ophodnici koji su u skupinama od tri do četiri čovjeka – nakon što su ubili vuka, oderali mu kožu, nataknuli je na kolac, napunili slamom i okitili je svilom, vunom i šarenim papirima – hodali po svom i susjednim selima glasno pjevajući i tražeći darove za ubijenoga vuka. Vučare su za ubijenoga vuka darivali slaninom, mesom, i drugim prehrambenim proizvodima od kojih bi pravili gozbu na kraju ophoda. Tim se ophodima željelo „spriječiti” vuka da dolazi domovima i štalama. Nabrajalice ili šaljive pjesmice koje su recitirali/pjevali vučari u ophodima nazivane su vučarske pjesme.”¹⁶

Nameće se zaključak da su bila dva različita obreda vezana uz vuka. Vukarskim se obredom išlo u hajke na vukove i pritom su se pjevale vukarske pjesme, a vučari su bili ophodnici koji su ubili vuka te kroz selo išli pjevajući i tražeći darove za ubijenoga vuka. Svrha vukarskih i vučarskih obreda bila je tjeranje vukova od domova, stoke, pasa, štala. Zato su istovjetne vukarske i vučarske pjesme.¹⁷

Evo vuka sive dlake

Evo vuka sive dlake

Darujte ga mili brate.

Evo vuka iz planine

Traži kruva i slanine.

Evo ode dobra kuma

¹⁶ Dragić, Marko, *Vuk u folkloru Hrvata*, Poznańskie Studia Slawistyczne ZAKŁĘCIE, ZAMÓWIENIE, ZAŻEGANIE. MAGICZNA MOC SŁÓW W FOLKLORZE SŁOWIAŃSKIM, 3. Adam Mickiewicz University Press, Poznań 2012., str. 46-47.

¹⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 492.

Darovat će malo kuna.
Dobro nam je kuma dala,
Od Boga se radovala.
Ode ima dobra snaja,
Dat će nama malo jaja.
Ako si nam dobre volje,
Dajde nama štogod bolje.
Ode ima strina mila,
Dat će nama piti vina.
Ajde strina u pušnicu,
Donesi nam kobasicu.
Nismo ništa jadni ili,
Pa smo puno ogladnili.
Što stojite, što gledate,
Oćete išta dati.
Šta si strina oškrtila,
Nisi taka prije bila.
Ti si strina uvijek draga
Zato smo ti došli sada.
Bog te gleda iz visina
Budi dobra svakom strina.
Neću strina ja plakati,
Ako nećeš ništa dati.
Evo korpe, nije stara,
Može nosit' puno jaja.
A i torbe evo nove,
Može nosit' puno love.¹⁸

Evo vuka priko polja

Evo vuka priko polja,
Ubio ga Skejo Tolja,

¹⁸ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

Ubio ga iznenada
Kod Matića vinograda.
Darujte ga,
Ne držite ga,
Nije vuk za stanje,
Neg' za putovanje.
Podajte vuku pšenice
Da ne kolje ovčice,
Podajte vuku svega dosta ,
Da ne ide priko mosta.¹⁹

4. Poskočice u kolu

„Poskočice karakterizira ritmičnost, a uz njih su se bez glazbene pratnje igrala kola. Pokatkad su te pjesme svirane na glazbalima: fruli (ćurliku), svirali (dvojnica) diplama, usnoj harmonici, šargiji i od šezdesetih godina 20. st. harmonici. Uz tu su glazbu igrali mladići i djevojke. Poskočice su svojom strukturom najbliže brojalicama. Uz kola su djevojke i mladići pjevali ljubavne pjesme, a tako su se rađale i mnoge ljubavi. U nekim od tih pjesama nalaze se i elementi šaljivih pjesama.”²⁰

Drniška kola pratile su pjesme, primjerice:

Vidi male šta se baca,
Naučila kod ovaca.

Lipa mala, lip je on,
Obadvoj su ko bombon.

¹⁹ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

²⁰ Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, God. Titius, god.1, br. 1 (2008.), str. 173.

Ajde mala izaberi
Koga tvoje srce želi.

Skoči mala, pa poskoči,
Da ti vidim crne oči.

Nije kolo za šetanje,
Već je kolo za igranje.

Otvorite sada kola,
Evo stiže nova lola.

Tripot sam se sinoć kući vraća,
Oćeš li me oženiti ćaća.

Žen' se sine, ostavi me mira,
Samo nemoj dovesti angira.²¹

Biraj, biraj koga oš,
Ali mene nemoj još.

Ako nećeš nikoga,
seli Mare iz kola.²²

Širi mi se kolo moje malo,
Da je veće ne bi ni valjalo.

Sad se vidi, sad se zna,
Ko se kome dopada.²³

²¹ Kazivačica Anka Klarić (rođ. Vidović), rođena 1965. u Gracu.

²² Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

²³ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

Poskočit ću neka kolo krene,
neka draga pogleda na mene.
Pisma zvoni, a okolo se vije,
draga mi se priko kola smije.
Ja namignem, ona spusti glavu,
e' da mi je sad bacit' na travu.
Kolo stane, pisma se razliže
draga mi se primiče sve bliže.²⁴

5. Ojkalice

Mnogobrojni su dvostihovi koje kazivači i danas kazuju; mnogi od njih pripadaju pučkoj književnosti, mnogi nemaju estetsku funkciju, dok neki od njih imaju iznimnu umjetničku i životnu funkciju.²⁵ Pjevaju se u drniškom kraju kao ojkalice, natpjevavanja u raznim prigodama.

Ojkalice su često opisivale život naroda uz dozu humora, te uz čestu prisutnost seksualnih aluzija. Vrijednost ojkalice prepoznali su i Ujedinjeni narodi koji su je uvrstili u UNESCO-ov registar nematerijalne baštine 2010. godine što je iznimna čast te veliki poticaj za očuvanje ovoga običaja.²⁶

²⁴ Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, God. Titius, god.1, br. 1 (2008.), str. 174.

²⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 127.

²⁶ Dragić, Marko; Sunara, Nikola, *Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 5 (2012), 5, str. 166.

Varaj dragi, varala sam i ja
Sve budale koje su se dale.

Varat' oću i varat znadem,
I varat' ću dok se ne udadem.

Ja i moja kolegica znamo
Koje ćemo momke da varamo.

Di si dragi, di si sinoć bijo,
Tvoj kolega, k meni je dolazijo.

Dođi dragi dovečer na prelo
I obuci mangupsko odijelo.

Ja mog dragog poznajem po mraku,
Sjaje mu se žica na opanku.

Da sam znala da ću za seljaka,
Kupila bi vriću opanaka.

Moj dragane, večeraj pa dođi,
Nemoj gladan, i tako si jadan.

Sidi dragi, ako ćeš do zore,
Šta j' te briga, moja drva gore.

Namigni dragi priko vatre,
Samo pazi da ne vidi mate.

Ne dolazi dragi, ja te molim,
Ne da moja mama da te volim.

Daj me majko di sam odabrala,
Prvo jutro makar se pokajala.

Da sam znala, ne bi ljubovala,
Ne bi sada mlada tugovala.

Oči moje i dragane tvoje,
Milo li se gledaju oboje.

Moj dragane, tri mi sunca sjaju
Kad me tvoje oči pogledaju.

Kažu, dragi, da sam cura tvoja,
Sva radosti i ljubavi moja.

Imam dragog, i draga i mila,
Svaka cura za nj je poći tila.

Moj dragane, moja diko mila,
Ja sam tvoja i više ničija.

Moj dragane, crne oči tvoje,
Odvele me od matere moje.

Dođi dragi, dođi janje moje,
Evo predem za čarape tvoje.

Ima vune, ima i ovaca,
Samo dragi nema poljubaca.

Kad si dragi k meni dolazijo,
Kudili te, za džabe im bilo.

Ljubav traje, ali kako koja,
Tri godine lolina i moja.

Evo mene, eto tebe diko,
Još me nije poljubijo niko.

Ajde dragi, ajde me se prođi,
Da te volim, rekla bi ti: „Dođi“.

Daj me majko di je volja moja,
Ne triba mi podvornica tvoja.

Daj me majko, daj me crnoj zemlji
Ne barabi javolije meni.

Što se mojim očima dopane,
Neću pitat ni oca ni majke.

Crne oči za zelene dala,
Veče bila, pa nisam gledala.

Sinoć kad sam prozor zatvarala,
Pod prozorom cigara zasjala.

Dođi dragi i pod moje prozore
Pa ćeš čuti što moji govore.

Dođi dragi pod moj prozor mali
Ukrast ću se ako mi ne dali.

Svadilo se ja i moje mile
Niko ne zna šta nam je bilo.

Sedam zvizda ne nebu je manje
Otkad smo se zavadili janje.

Mene dragi poljubiti kuša,
To njegove ne dočeka duša.

Ode dragi i ne reče zbogom,
Srce moje ponijo bi sobom.

Nije ljubav naresla na grani,
Neg na srcu na lijevoj strani.

Kudili me ovako i onako,
Dragi kaže: „Nema mi je draže“.

Veseli se dragi, dušo moja,
Veseli se, ja ću biti tvoja.

Kaže dragi: „Pivaj sunce milo,
Pivanje je tvoje meni milo“.

Pivaš lipo, moja draga mila,
Ti si moju dušu rastopila.

Svako jutro čim zora zarudi,
Mene dragi poljupcima budi.

Kažu žene da nisu ljubljene,
Ostarile pa zaboravile.

Kažu žene, sve cure ljubljene
Nek' se javi ko j' ljubijo mene.

Taki su nam običaji bili,
Da se nismo mi ljubiti smili.

Svakog dana, dragi dolazijo,
Ali mene nije poljubijo.

Nećemo se ljubiti' lolo moja
Čuvat ćemo običaja svoja.

Kaže dragi: „Lipotice moja
Blago meni kad ćeš biti moja”.

Ajde dragi, poljubi me sada,
Da mi stalno ne dolaziš džaba.

Vesela sam, zašto ne bi bila
Ode j' moja lola najmilija.

Nisam znala, nit' sam virovala
Da je lola moja školovana.

Poznaje se koja je ljubovala,
Oslabila ko da j' bolovala.

Zapivat' ću, ali neću moći,
Kolegice, očeš li pomoći.

Zapivat ću i došla sam zato,
I u pismi spomeniti zlato.

Svagdi jesam pivala do juče,
Ovde nisan pa me želja vuče.

Kad ja ne bi zapivati znala,
Ne bi svoja usta otvarala.

Grlo moje zvoni kono zvonce,
Naučilo čuvajući ovce.

Ovce moje, čuvajte se same,
Kad 'ko dođe ne računajte za me.

Zapivaj mi grlo moje zdravo,
Da ne reću da je sučiljavo.

Kad zapivam, kažu vesela je,
Niko ne zna na mom srcu šta je.

Zapivat ću i vuče me želja
Sve od tuge, ništa od veselja.

Mi smo cure petropoljskog kraja
Držimo se stari' običaja.

Ajmo žene zapivati sada,
Ovo je naša uspomena mlada.

Pivaj seko dok ti ime traje,
Čuvat ćemo naše običaje.

Okružice, lipa li si boje,
Odvedi me od matere moje.

Crne oči rodila mi mama,
A obrve napravila sama.

Šudar pada, okrugli se nadam,
Do poklada bit ću nova mlada.

Do poklada, a ne znam koji'
Moj dragane, sve do tebe stoji.

Crna zemljo bi l' se orat dala
Di sam mlada suze prolivala.

Govore mi silena si mala
Kome je moja sila dodijala.

Vedro nebo okolo se kiti
Ja silena i more mi biti.

Govore mi ovako i onako,
Čisto staklo, obrisati je lako.

Jedva čekam da mi zima dođe,
Da mi dragi isprid dvora prođe.

Selo kudi, selo ugovara,
Slušaj dragi ako si budala.

Mi smo cure iz Petrova polja,
Pivat ćemo šta nas bude volja.

Zapivat ću što god mogla bolje,
Nek' se čuje niz Petrovo polje.

Zapivat ću moja Gospe mila,
Nek' me čuje Dalmacija cila.

Hvala Bogu imam grlo jako
Neka čuje mene sada svako.

Grlo moje miljato i jako
Fala Bogu kad mi dade vako.

Kaže majka: „Pivaj ćeri mila,
Pivaš lipo od kad si se rodila”.

Pitaju me iz kojeg si mista,
Petropoljka di Čikola blista.

Pitaju me, odakle si mala,
Petropoljka bila i ostala.

Kolegice, poslušajte sada,
Kako piva unuka i baba.

Ovako je pivala mi mati,
Basirati, i to triba znati.

Nošnja moja što se jako sija,
Očima je gledati mislina.

Nosit ću se što i moja nana,
Lipše robe nema od vuštana.

Grlo moje zapivaj mi jako,
Nek' se čuje da razumi svatko.

Zapivat ću što god mogla jače
I pozdraviti sve svoje pjevače.

Zbogom društvo, zbogom moje milo,
Sve vam zravo i veselo bilo.

Mogu pivat sve do drugog dana,
Ali neću više smetat' vama.

Pisme moje i od moga kraja,
To su zvuci naših običaja.

A uz nošnju šta se jako sija,
Svakom uhu, ova pisma prija.

Mi smo cure iz Petrova polja,
Kad nas slušaš, ne znaš koja je bolja.

Mi smo cure iz Petrova polja,
Basiranje pivati se mora.

Pivaj moja kolegice mila,
Ovo je naša pjesma od starina.

Mili Bože, prije je lipo bilo
Kad je momak curi dolazijo.

Mili Bože, stari' običaja
Ljubiti se cura nije dala.

Vedro nebo, okolo šareno,
Dođi dragi kad ti je rečeno.

Banovačo, izvor vodo stara,
Slavno misto Ivana Meštovića.

Miris smilja Otavačkih poda,
Meštoviću kud si malen oda.

Otavice, vi ste naša dika,
Dali ste nam sina umjetnika.

Otavice, moje rodno selo,
U tebi je srce mi veselo.

Otavice, moje selo drago,
U tebi sam ja čuvala blago.

Dođi dragi kad se žito ženje,
Kad se ore, ljubiti se ne more.

Ljubi dragi, ljubi me stojeći,
Mokra je zemlja, ne možemo leći.

Šta će meni obale i more,
Kad je lola moja iz Zagore.

U mog dragog kuća na dva sprata,
Doli svinjac, a gori kokošinjac.

Pisme moje u paketu stoje.
Kad ih pjevam, same mi se broje.²⁷

Ja baraba i bio i proša.
Male nema kojoj nisam doša.

Ljubio sam i čudo i dosta,
Al' garava na srcu mi osta.

Ja baraba i barabit ću se,
Doće vrime i oženit ću se.

Baraba sam, to su moje stvari,
Baraba je bio i moj stari.

Udaji se mala, ne čekaj me,
Ako čekaš, svejedno ti je ajme.

Reci mala, il' oćeš il nećeš
Da baraba ne dolazi džaba.

Volila me ne volila mala,
Tvoja me je ruka milovala.

Misli mala da sam u Kanadi,
Ja po gradu krepajem od gladi.

Splitska riva, moje male njiva,
O volovi, konji i volovi.

Mala moja i tvoj ćaća ludi,
Kad ja dođem, pršutom me nudi.

Luđa mala od matere svoje,
Kad viruje u beside moje.

Vidio sam moje male mate,
Lipa žena prodaje vretena.

²⁷ Kazivačica Kata Vidović.

Mala moja u Zagori živi,
Pravi lule i kamiše krivi.

I ja bi se ženio do sride,
Da mi mala grabovine ide.

Sve sam svoje poderao uši,
Vatajuć se s malom po grabuši.

Sva sam svoja poderao leđa,
Prinoseći cure priko međa.

Nema mala ledine u gaju,
Di se naše staze ne poznaju.

Nema grma ni trave zelene,
Kud je mala odala bez mene.

Kad se sitim staroga zemana,
Najviše sam bio za čobana.

Misli mala da je nema nake
Kad obuje babine opanke.

Štaj od moje curice malene,
Il' se udala ili čeka mene.

Selo moje, ruševino stara,
U tebi je misto za bečara.

Kućo moja, bajemove grede,
Sve sam proda, prodat ću i tebe.

Nisu mene ubile godine,
Nego noge male materine.

Više volim tvoje noge krive
Nego gajbu Karlovačke materine.

Moj dragane u dalekom svijetu,
Pošalji mi srce u paketu.

Mali mi se pravi ko štateta,
Tuđe gaće, ćaćina jaketa.

Moj dragane il' jesi il' nisi,
Oženi se da vidim čiji si.

Šta j' od tebe dragi i nema te,
srce moje ne zaboravlja te.

Na srid neba četiri zvizde stoje,
To su oči loline i moje.

Ajde mali, ajde me zaruči,
Makar štogod žičetine skuči.

Sinoć moji večerali meda,
A meni se bez dragana ne da.

Oj Svilajo, vrag ti odnio strane,
Jel ti teško dolaziti dragane.

Čuvam ovce i čuvam goveda,
još da mi je para govedara.

Čuvam ovce i čuvam goveda,
I ljubujem s kim mi majke ne da.

Ovce moje, mirujte mi same,
Doći će lola, ne kazujte za me.

Sad se momci ne žene za žene,
Već za dotu i njezine spreme.

Udat ću se i pokajat ću se,
Pa ću reći da mi je uteći.

Zelen bore ne zelenio se,
A moj dragi ne oženio se.

Dođi dragi, dođi kući mojoj,
Ja uživam u ljubavi tvojoj.

Vodo tija ne deri bregova,
Srce moje ne ljubi gadova.

Ja gledala sa visoka duba,
Zlato moje čvršće od goluba.

Makinja se Perkoviću kreće,
Ode moje u Slavoniju cvijeće.

Udat ću se di letrke gore,
Makar rudu kopala do zore.

Zubi moji dva reda bisera,
A u dragog kocka je šećera.

Sinoć dok sam bila na bunaru,
Vidila sam simpatiju staru.

Udat ću se ja u selo svoje,
Treća kuća od matere moje.

Svekrvice ako sam ti loša,
Kuni sina šta je meni doša.

Pivaj seko, kolegice moja,
Dogodine ko zna di će koja.

Zapivat ću i vuče me želja,
Za uzdravlje naših prijatelja.

Selo moje i u selu žene,
Zavadile dragana i mene.

Lole moja, crne oči tvoje
Odvele me od matere moje.

Ja malena, u brdu gojena,
Više bosa nego obujena.

Ja malena, malenom me zovu,
Čekaj dragi još godinu ovu.

Sinje more plavoga Jadrana,
Tu je vježba mojega dragana.

Sinje more, krevet mome Mili,
A valovi njegovi kušini.

Dođi dragi i povedi brata,
Kolegica moja neudata.

Mene nana rodila u zoru
Da joj budem ruža na prozoru.

Ljubi dragi, al' ne ujadi,
Nagrižena jabuka ne vrijedi.

Svekrvice, majko draga nova,
Moli sina da budem njegov.

Mene moja nana rodila je,
Silenicu pa se danas kaje.

Dođi dragi, dođi bebo mala,
Bit ću tvoja ako nana dala.

Moj dragane, crne oči tvoje,
Zanile su bilo lice moje.

Selo moje bogato i olo,
Dođi moja najmilija lolo.

Mila majko, zašto me imadeš,
Odgojiš me, pa me drugom dadeš.

Moj dragane, zeleni nevene,
Jesi l' koju volio ko mene.

Rekla oću, pa rekla da neću,
Lako j' njemu reći i opet ću.

Vesel budi lole, dušo moja,
Vesel budi, pa ću biti tvoja.

Mila majko, ja sam tvoja duša,
Ne daj mene di raste grabuša.

Mene nana goji kako more,
Viruj Bogu, svekrva će gore.

U svekrve jezik od aršina,
A u mene brži neg' mašina.

Mila majko, imaš me jedinu,
Pa me olaješ najgoremu sinu.

Grlo moje zvoni kano zvonce,
Naučilo čuvajući ovce.²⁸

Moj dragane nemoj da ti je žao
Kad me bude tvoj kolega zvao.

Dođi dragi, ne vodi kolegu,
Lip kolega, zavolit ću njega.

Pitaju me što san ostarila,
Da koga je ljubav opravila.

Moj dragane ako voliš mene,
Ti ne slušaj što govore žene.

Da ja slušan što govore tebi,
Ti se nikad oženija ne bi.

Ljubi dragi koje ti se dadu,
Mene mladu ostavi da znadu.

Selo moje još propalo nije,
Još u njemu ima mlađarije.

Mene moja svekrva ne voli,
Tuđa mate srce je ne boli.

Vidim dragi na tvom pogledu
Da nam ljubav ne ide u redu.

Meni dragi piše iz Kanade
Da se vraća radi mene mlade.

Ja i dragi ne razgovaramo,
Dosta nam je da se pogledamo.

Mene majka za udaju sprema,
Sve spremila samo dragog nema.

Grlo moje još da ti je para,
Tri te sela ne bi napjevala.

Nije važno lipa cura biti
Već poštena ovoga vrimenta.

Mene majka u fabriku ne da,
Ne može me modernu da gleda.

Srce moje nema osjećaja
Za dragoga iz tuđega kraja.

Di je moja nastradala dika,
Niti groba niti spomenika.

Moja dika nastradala mlada,
Vita jelo napravi joj lada.

Nema vatre do dračeva drva
Ni ljubavi što je bila prva.

²⁸ Kazivač Tomislav Pastuović.

Kad se dvoje vole iz malena,
To je ljubav nezaboravljena.

Selo moje okruglo ko jaje
I u njemu elektrika sjaje.

Igraj Maše, ne žali gumaše
Ima kože, napravit će Bože.

Kako mene voli moja strina,
Tako stricu rodila godina.

Moj je dragi šofer na autu,
Sačuvaj ga divice na putu.

Oj Njemačka, na kojem si kraju,
Oči moje ne zapad gledaju.

Snaha svekru crnu kafu vari,
Siplje li ga da prvo uzvari.

Znaš li dragi kad smo bili mali,
Kad smo cviće po šumici brali.

Udat ću se i imaden zgotu,
U Radošić di se voli bodu.

Kaže svatko da je curi lako,
Da je lako, curova bi svako.

Oj miseče da mi nisi sjao,
Niko naše tajne ne bi znao.

Kad zapivam ja u ranu zoru,
Odjekuje Šibenik na moru.

Srce moje puno razanode
Ko Jadransko more slane vode.

Rodi majko još koju ko mene,
Kad se udam, neka me zamjene.

Reka mi je dragi da će doć,
Poša bija, pa zaboravija.

Neću više voliti nikoga,
Ljubav me je dotrala do groba.

Svekrvice, otvaraj kapiju,
Stiže tebi saha u avliju.

Nit' sam lipa, nit' se nosim lipo,
U što si se zaljubija lolo.

Ljubi dragi s koje oćeš strane,
Sve je tvoje, milo janje moje.

Moj dragane, kad te niko neće
I ja bi te bacila u smeće.

Moj se dragi u autu voza,
A ja jadna u brdu kod koza.

Moj se dragi svidija materi,
Staroj ženi, kamol' neće meni.

Koj baraba, baraba j' do vijeka
Bez barabe, nema ni čovika.

Ko me nije volio i neće,
Ko je sada i dogodine će.

Čim ga sretnem, ja mu okom trepnem,
Time želim da ga razveselim.

Vidila sam moju suparnicu,
Je mi dragi izabra curicu.

Sjećaš li se moj dragane mali
Kad smo čoban i čobanka bili.

Ovo naše staro običajno,
U tri, četiri zapivati zajno.

Bog pomoga u polju volhra
I od ove kuće gospodara.

Bog pomoga u gori lisicu
I od ove kuće domaćicu.

Selo moje, selo lole moga,
Daleko su jedno od drugoga.

Koliko je srce u obada
Da šarovu istjera iz lada.

Osim moga pokojnoga Mije,
Niko mene poljubijo nije.

Pitaju me iz kojeg sam sela,
Petropoljka golubica bijela.

Moj dragane, državno magare,
Svak' te tare, a ja berem pare.

Da sam znala da ću za seljaka,
Kupila bi torbu opanaka.

Mala moja kad ti tako paše,
Kupit ću ti Galića gumaše.

Curo mala materina šesna,
Grlila te moja ruka desna.

Udala se ćorava i gluva
Za barabu koji nema uva.

Usta moja od uva do uva,
Koliko ste požderali kruva.

Kad se usta moja raskorače,
Sama pura iz bronzina skače.

Dođi dragi doveče na prelo
I obuci momačko odijelo.

Dođi moja na večeru lole,
Ispeći ću ti kumpira na pole.

Kad se mala puderom naprašī,
Magarac se u ogradi plaši.

Iđe kući iz Drniša tužna,
Slikala se i ostala ružna.

Mala prozor otvorila širom
Pa se maže crvenim papirom.

Curica se na drvo penjala,
Drvo krivo, ja se podvariva.

Ja sam svoju curu kaparisa,
Uzejo kolac pa je izmarisa.

Moj se dragi u autu voza,
A ja jadna u brdu kod koza.

Misli ćaća da ću mu kopati,
Ja sam mlada, ja ću se udati.

Mala mi se pravi frajericom,
Ćaći gaće okrpila žicom.

Sat na ruci, a štikle na nogom,
Kravi neće, ubost će je rogom.

Kad zapivam pa me mala čuje,
Stara joj se rana pozljeđuje.

Kad zapivamo ja i moj kolega,
Ćut će mala ako nije legla.

U Zelovu izgorila kula
Di je bila tvornica od lula.

Lipu malu i debelo prase,
To bi Kole ostavio za se.

Zapivajmo kolega i rode,
Svagdi prvi, pa ćemo i ode.

Cura ćaću zavezala za bajam,
Muči stari, sutra ćeš na sajam.

Mate Maru gona po pazaru
Ne bi li je turnila bećaru.

Što je u pismi, pivat' se mora,
Lud bi bijo ko ne bi zamirio.

Popela se prasica na miša,
Pa mu kroji gaće od trliša.

Nemoj mala da te zora 'vata
Ko magare oko tuđi vrata.

Kaži mala, il 'oćeš il nećeš
Da baraba ne dolazi džaba.

Ovce moje mirujte u toru,
Ja od male doći ću u zoru.

Zapivat' ću i to mi je želja,
Sve zbog mene i moji' prijatelja.

Kupala se curica u vodi,
Vidi joj se Bože oslobodi.²⁹

Moji sinoć večerali kruva,
A ja trudna, pa ne smijem suva.

Mala moja po brdu kalaši,
U grad neće, auta se plaši.

Moji sinoć večerali kruva
A ja trudna, pa ne smijem suva.

Piša mala u staklenu bocu,
Pa to nosi za rakiju ocu.

U moje male, oči ka u mačka,
Noge krive, guzica seljačka.

Skoči s mista mala priko brista,
Dođi lole, i moji te vole.

Drž se mala berekina svoga,
Uzet će te ako bude moga.

Mala moja, sumnjivo je meni
Što se tvoje lice ne rumeni.

Ja na silo, ni vatre ni vode,
Mala spavat maloprije ode.

Mala moja sve bi dao za te,
Krvu svoje za obraze tvoje.

Obolila jadna li je ona,
Pa je mater na magarcu gona.

Ja poleti, mala u pojeti,
Digla noge, ka šarova roge.

²⁹ Kazivač Ivan Kosor, rođen 1944. u Mirlović Zagori.

Mala legla, oće da se pegla,
Nema pegle, dok lola ne legne.

Evo male, evo cure,
Iz džepa joj viri bota pure.

Oj Promino Velika i Mala,
bil' se mala poljubit' dala.

Oj Promino Velika i Mala,
u mom srcu bila i ostala.

Oj Promino ja se tobom dičim,
kad zapivam svoje srce ličim.

Curice rumenoga lica,
bil' došla za mene Prominca?

Nema meni do moje Svilaje,
di vuk vije, a lisica laje.

Jedva čekam poskupljenje mesa,
prodam vola, kupim mercedesa.

Da ga nije satrala motika
ne bi bilo lipšega čovika!³⁰

Bećaru nema veće kazne,
kad se maši u džepove prazne!

Mene mati rodila u petak,
po pameti ja sam izuzetak!

Unešiću, općino ekološka,
s tobom ništa drugo osim troška.

Općino, kriva osovino,
nema vola koji vuče taka kola.

Pršutu, alaj si baraba,
pečenice nisi ni ti slaba.

Popela se prasica na banderu,
Boga psuje zašto nema struje.

O moj zube koji me boliš,
Serem ti kuću u kojoj stojiš.

U mog ćaće livade na glasu,
dvi ovce za uru popasu.

Ja kod kuće, žena muze prase,
stari arar bacila poda se.

³⁰ Kazivč Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

Zeleni se travo rdojadi,
ja i mala moja u zavadi.

Mala moja zubi ti se sjaju,
ki paripu ploče u vršaju.

Oj mala moja ćaću tuče,
kosu rica na mašice vruće.

Nemoj mala da te zora vata,
ko magare oko tuđi vrata.

Curo mala, da si u mog ćaće,
nosila bi od trliša gaće.

Moja mate i još dvi tri žene,
rastavili curicu od mene.³¹

Kad zapiva momče iz Promine,
sve se trese, brda i doline.

Mili Bože, da li sam ti grešna,
ljubovati počela malešna.

Ne da dragi živjeti po volji,
nema niko od matere bolji.

Moga dragog oženile žene,
na vinčanju sitija se mene.

Moj dragane, anđele iz raja,
šta me nisi volija do kraja.

Imala sam nešto simpatije,
odnile je cure bogatije.

Dođi dragi, i nisi odavno,
nije moje srce zaboravno.

Zašto nosiš crvenu mašnu,
ali kaješ ljubav nekadašnjju.

Da se udam lole rano mi je,
da se drugoj dadnem žao mi je.

Srce mi se prvog lole sjeća,
pa ne može drugom da se obeća.

Mala curo ko te taku rodi,
po ukusu i današnjoj modi.

Željjan sam ti majko divojaka,
ko siročje novi opanaka.

³¹ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

Ko je lola i baraba prava,
svaka mu se cura umiljava.

Misli mala da ja imam love,
a ja nemam ni jakete nove.

Kada moji svati zapivaju,
stidit će se babe koje laju.

Mavičani širokoga tura,
Za vas neće otavička cura.³²

Cviće moje i ja bi te brala,
Nemam dragog kome bi te dala.

Svekrvice, budi meni dobra,
Sterat ću ti postelju do groba.³³

Bogat jesam ekonomskog stanja,
Vinograda imam pet-šest panja.
Ima vina i rakije, eto trande,
Bačva mi se probuši sa bande.
Ode vino, šteta je velika,
Mogla bi se napit' dva čovika.
A 'šenice da mi se ne prospe,
Bilo bi od Sv. Ilije do Velike Gospe.³⁴

³² Kazivačica Anđelka Sunara (rođ. Vukičević), rođena 1951. u Ružiću.

³³ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

³⁴ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

VEZANE UZ GRADAC

Sedam sela jedno do drugoga,
Selo Gradac lipše od svakoga.

Selo Ružić jesi na pogledu,
Selo Gradac odnilo pobjedu.

Selo Gradac, selo u tri reda,
Iz daleka ko Pariz izgleda.

Selo Gradac ispod male strane,
U tebi se goji moje janje.

Selo Gradac, selo moje ti si,
Za me male odgojio nisi.

Oj Svilajo, visoka planino,
Selo Gradac, moja domovino.

Selo Gradac, selom se ne zvalo,
Kad bi mene u drugo udalo.

Selo Gradac, sijalice te krase,
Danju gore, a noću se gase.

Selo Gradac, dok ti ime traje,
Čuvat ćemo tvoje običaje.

Selo Gradac, kvragu bi te dala
Da u tebi nije Gospa mala.

Selo Gradac i u selu žene,
Zavadile curicu i mene.

Selo Gradac, selo umiljato,
Momci srebro, a curice zlato.

Selo Ružić, Otavice i Glavica
Al' je Gradac svima poglavica.

Volim Gradac i njegova polja,
Malu Gospu i njezina zvona.

Selo Gradac, lipo ti je ime,
Tu sam rođen, ponosim se time.

Selo Gradac, večeraj pa ligaj,
O meni se noćas ti ne brigaj.

Pitaju me odakle si mali,
Iz Graca sam, Hrvatina pravi.

Selo Gradac, a župe su dvije,
Male Gospe i Sv. Ilije.

Selo Gradac u dva-tri reda,
Noću ko Las Vegas izgleda.

Oj Svilajo, vrag ti odnio kosti,
Što učini od moje mladosti.³⁵

³⁵ Kazivač Tomislav Pastuović, rođen 1966. u Gracu.

6. RETORIČKI (GOVORNIČKI) OBLICI

Usmenoknjiževna retorika jest ono govorenje kojemu je zadaća uvjeriti nekoga u nešto, kazati neke sadržaje takvim govornim umijećem da se pridobije slušatelj i da se tekstem postignu željeni učinci. Usmeno-retorički oblici mogu se klasificirati na: *basme* (bajalice, egzorcizmi, zaklinjanja), *zdravice*, *brojalice*, *brzalice*, *rugalice*, *blagoslove/molitve* i *kletve*.³⁶

6.1. Brojalice

Brojalica (brojilica, nabrajalica) naziva se tako jer nabraja stanovite zvukovne elemente ostvarujući na taj način ritmičko-akustičko-muzički ugođaj. Izvan toga ona nema nikakav drugi sadržaj; izražajno ona ostaje unutar jezika, ne zanimajući se za jezična značenja.

Brojalice se izvode i u stihu i u prozi, a neke imaju i vjerski karakter. Neke su brojalice izvođene laganijim ritmom i služile su kao uspavanke. Brojalicama se uvježbavaju i provjeravaju govorničke osobine i moć memoriranja.³⁷

En ten ti ni,
sava raka ti ni
sava raka tika taka,
bija baja buf
trif traf truf.

Eci peci pec,
ti si mali zec,
a ja mala vjeverica,

³⁶ Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 261.

³⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 516.

eci peci pec.

Iš, iš, iš, ja sam mali miš
ti si moja mica maca,
bjež u rupu ja sam miš.

A, B, C, D
mačka prede
na vrh grede
a miš mota
preko plotu.

Ima jedna kućica,
u kućici lutkica,
do lutkice mačkica,
do mačkice pas,
koji laje u sav glas
av, av, av, av.

Jedan zeko duga uha,
brzih nogu, dobra sluha,
zelen kupus jako voli
pa ga jede i bez soli.

Pliva patka preko Save,
nosi pismo na vrh glave.
U tom pismu piše:
ne volim te više!
Preplivala patka Savu
Umočila nije glavu

Predala je pismo
Mi zajedno nismo.

Trči maca oko tebe,
pazi da te ne ogrebe.
Čuvaj mijo rep!
Nemoj biti slijep!
Ako budeš slijep,
otpast će ti rep!

Jedna vrana gakala
i po polju skakala
uto dođe crni kos
i odgrize vrani nos!

Iš'o medo u šumicu
izgubio je papučicu
kakve li je boje to mi reci ti
ako znadeš brojati do tri:
jedan, dva, tri,
iz igre ispadaš ti.

Iš'o medo u dućan
Nije rek'o dobar dan.
Ajde medo van
Nisi rek'o dobar dan!
Doš'o medo drugi dan
Pa je reko dobar dan.
Evo tebi šećera
Da ti bude večera!

Iš'o medo u dućan,
nije rek'o dobar dan
već je reko dobro večē,
pokloni se pa uteče.

Taši taši tanana
i svilena marama
u marami šećera
da je fina večera.

Ključ-ključ katanac
'Ko pisne magarac!

Ringe, ringe jaja
Doš'o čiko paja,
Pa pojeo jaja,
Jedno jaje muć,
A mi djeco ćuć.³⁸

Poranila žaba, baba
U lokvicu, na pločicu
Njoj dolazi rak iz vode
Pa je svojim prstom bode
Pa joj kaže: „Babetino, žabetino,
Stara kućketino,
Ko će tebi skrojit gaće
Na to tvoje krivo dupe ”.

Mujs, mujs maca,
Di si bila,

³⁸ Kazivačica Marina Vukičević. (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

U Trogiru,
Šta si tamo radila,
Mliko varila
Jesi meni ostavila,
Kaže, jesam
U muzlici na polici,
Doša je Mijo
Pa prolio.
Mujs, mujs.

Dok bi se ova brojatica izgovarala, obično bi starija osoba (majka, baka, djed i sl.) primila djetetov dlan i milovala ga.³⁹

6.2. Brzalice

„Brzalica je usmeno-retorički oblik koji karakterizira ubrzano izgovaranje riječi. Sadržaj izgovorenoga najčešće nema nikakvo značenje, a izvode ih djeca i odrasli. Djeca ih izvode igrajući se i zabavljajući, dok ih djevojke i mladići, pastiri, težaci, radnici, đaci izgovaraju na sijelima, svadbama; obavljajući razne poslove; idući na posao i vraćajući se s posla; za vrijeme predaha; idući od kuće do škole i od škole do kuće itd.

Brzalice koje izvode odrasli često su komponirane tako da pogrešno izgovorene riječi dobivaju drugo, najčešće, erotizirano značenje.”⁴⁰

- Pile pikće dok ne dopikće do kuće.⁴¹

Brzalicama se dakle, igralo, zabavljalo, šalilo i odmaralo, ali i povjeravalo govorničko umijeće. Neke od brzalica drniškoga kraja su:

³⁹ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

⁴⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 516.

⁴¹ Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

- Petar Petru plete petlju.
- Riba ribi grize rep.
- Leži kuja žuta ukraj žuta puta.
- Svraka svraku preskakala, svaka svraka skaka na dva kraka.
- Četiri čavke čuče na čabru, skoči mačak na čabar i počini čitavo čudo.
- Kralj Karlo i kraljica Klara su krali klarinet.
- Miš uz pušku, miš niz pušku.
- Brsti bršljan brdska koza, jarac jare jarkom voza.
- Bula bure valja, Ture bure gura, brze bula bure valja, no što Ture bure kalja.
- Petar pita Pavla: „Pavle, pošto par pataka?”
- Na vrh brda vrba mrda.⁴²

6.3. Rugalice

Rugalice se ostvaruju najčešće u hiperboličnom gomilanju nizova loših svojstava. Narav tekstova ove govorničke vrste pokazuje izrazito subjektivno motrište.⁴³

Plaćko plače,
 Na vri drače,
 Pita kruva i pogače,
 Nema kruva ni pogače,
 Dat ćemo mu rep od mačke.

Mala beba, što ti treba,
 Trebaju ti pelene,
 Žute i zelene,
 A kad dođeš kući,

⁴² Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

⁴³ Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 261.

Mama će te tući
I za uši vući.

Tužibaba Reza,
Za komadić mesa,
Ako hoćeš još,
Baci se u koš.

6.4. Kletve

„Kletva postoji onoliko koliko postoji i čovječanstvo. To je najčešće krostrukturna književna tvorevina formom bliska poslovice. Narod je dugo vjerovao u moć kletve, a posebice se vjerovalo u moć majčine kletve. Mnogobrojne etiološke predaje kazuju o okamanjenim kćerima koje su majke zbog neposluha proklele.”⁴⁴

Kuni nano, nisi ga rodila,
Ja ne mogu jer san ga volila.

Kuni majko, i ja ću ga kleti,
Sapeo ga i Ilija Sveti.

Ajde dragi, pa se drugoj kuni
S menom su ti svršili računi.

Ko nas dragi, rastaviti gleda
Bog mu sriće ni u čemu ne da.

⁴⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 520.

Ako bi me dragi ostavijo,
Dabogda se kući ne vratijo.

Znaš li dragi da si me volijo,
Proklet bijo ko nas je rastavijo.

Kiša pada, oblaci se legu,
Kune mala mene i kolegu.⁴⁵

Bog da zdravlje mojim dušmanima,
Što mi žele, Bože podaj njima.⁴⁶

7. MIKROSTRUKTURE

Književnost poznaje nekoliko mikrostruktura književne forme. One odgovaraju iskonskoj kolektivnoj duhovnoj potrebi ljudskoga društva, a to pokazuje poslovica, pradavna baština usmene književnosti. Poslovice stvara nepismena seoska zajednica, pismenost i urbanizacija sprečavaju njihovo daljnje stvaranje, ali kolektivna duhovna potreba ljudskoga društva ostaje i dalje i očituje se u novim formama takve mikrostrukture. Sve te forme kojima je najstariji predak poslovica, André Jolles skupio je pod termin *Spruch*, a Vladimir Biti preveo ga je izrazom *izreka*; Tvrtko Čubelić upotrebljava termin *uzrečica*. Možda bi bilo najbolje za taj skupni termin uzeti grčki izraz *gnoma*. Jolles je definirao i koja je to kolektivna duhovna potreba ljudskoga društva koja nalazi svoj izraz u različitim oblicima gnome: to je potreba da se općeprihvatljivom jezičnom strukturom, na općeprihvatljiv način formulira niz pojedinih iskustava, stečenih unutar ljudske društvene zajednice, iskustava od životne i sudbinske važnosti i

⁴⁵ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

⁴⁶ Kazivač Ivan Kosor, rođen 1944. godine u Mirlović Zagori.

za pojedinca i za zajednicu, ali koja pri tom ne prelaze granicu odjelitih pojedinačnih iskustava.⁴⁷

Osim poslovice, u književne mikrostrukture ubrajamo i zagonetke, epigrame, aforizme i vic. Za usmenu su književnost karakteristične poslovice i zagonetke koje su u nastavku rada detaljnije prikazane.

7.1. Poslovice

Poslovice su minijature strukture koje u sažetom obliku iznose zaokruženu misao, kontekstualno uključenu, ali opet univerzalnu. Kao govorni čin one su specifične – poslovice se iznosi misao koja vrijedi za sve: dolazi od mnoštva pojedinaca koji su proživjeli isto i čije se iskustvo saželo u određenu poslovice, a iznosi se u konkretnoj situaciji u kojoj sudjeluju govornik i sugovornik. Po svojoj strukturi poslovice su uglavnom izjavne rečenice, ali su i svojevrsni citati, strukture koje govornik preuzima kao gotove uklapajući ih u konkretan trenutak.⁴⁸

Poslovice se bilježe od najstarijih razdoblja pismenosti, pa se time upisuju u same začetke književne i jezične povijesti jednoga naroda; „njima se prenosi višestoljetno i višemilenijsko iskustvo koje jezgrovito tipizira osobe, događaje i pojave. Karakter poslovice je utilitaristički, didaktički i općenacionalni.

U hrvatskoj povijesti književnosti poslovice su nazivane: *proričja, priričja, pririč, priričak, mudroslovice, izreke; gnomi, sentence, sentencije*.

Poslovice se mogu klasificirati na više načina. Najčešće se svrstavaju po značenju i po vremenu zapisivanja, a česte su i abecedna te tematska klasifikacija. Josip Kekez ih tipski razvrstava na: izreke, dijaloške poslovice ili poslovice-pitalice, poslovice-anegdote ili poslovice-pričice i pareologizme (frazologizme, poredbe, metafore).⁴⁹

⁴⁷ Škreb, Zdenko, *Mikrostrukture književne forme*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986., str. 273-274.

⁴⁸ Matas Ivanković, Ivana; Blagus Bartolec, Goranka, *Subjekt u hrvatskim posloviceama* Fluminensia, god. 27 (2015), br. 2, str. 129.

⁴⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

- Čovjek snuje, Bog određuje.
- Pomozi si sam, pa će ti i Bog pomoći.
- Šta letiš ka muva bez glave.
- Bolje vrabac u ruci, nego golub na grani.
- Bolje spriječiti nego liječiti.
- Bolje ikad nego nikad.
- 'Ko te ne zna, skupo bi te platija.
- Okriće se kako vitar puše.
- Ja u kupe, ti u špade.
- Bez muke nema nauke.
- Kome je jezik brži od pameti, neka ga za zubima drži.
- Voli ga ki mater ludu ćer.
- Iz mire tri vruga vire.
- Šta je tražija, to je i dobija.
- Gdje ima dima ima i vatre.
- Gdje ima smijeha bude i plača.
- Dobar konj ima sto mana, a loš samo jednu.
- Bolje je slušat tuđe jade nego govorit svoje.
- Obećanje, ludu radovanje
- Ispeci pa reci.
- Ajme onom koga selo miri.
- Šta trizan misli, pijan govori.
- Jabuka ne pada daleko od stabla.
- Jedna lasta ne čini proljeće.
- Jutro je pametnije od večeri.
- Kad mačka ode, miševi kolo vode.
- Kad na vrbi rodi grožđe.
- Kakav otac, takav sin.
- Kako došlo, tako prošlo.
- Krv nije voda.

- Ljutu travu na ljutu ranu.
- Mi o vuku, a vuk na vrata.
- Ko radi, ne boji se gladi.
- Ne prodaji zjake.
- Svako za se travu pase.
- Ne možeš imati i ovce i novce.
- I ćorava kokoš zrno nađe.
- Ne trči prid rudo.
- Neće grom u koprive.
- Čovik uči dok je živ.
- Još se nije rodića, 'ko bi svakom ugodija.
- Nema kruva bez motike.
- Ne traži kruv nad pogačom.
- Nije zlato sve što sja.
- Nikad ne reci nikad.
- Bog je najprije sebi bradu stvorija.
- Odijelo ne čini čovjeka, ali zato čini gospodina.
- 'Ko tuđe posle gleda, svoje gubi.
- O mrtvima sve najbolje.
- Papir trpi sve.
- Pas koji laje, ne grize.
- Po jutru se dan poznaje.
- Počisti prvo prid svojim vratima.
- Pristaje mu ki magarcu sedlo.
- Naša si crkvu di ćeš Boga molit'.
- Pored takvih prijatelja šta će mi neprijatelji.
- Prvo skoči pa reci: „hop”!
- Kakav gost, takva čast.
- Živi ka bubreg u loju.
- Ima novaca ka žaba dlaka.
- Bolje je bit biti dobar sluga nego loš gospodar.

- Nije zlato sve šta sja.
- Puno baba, kilavo dite.
- Bolje išta nego ništa.
- Sit gladnon ne viruje.
- Slika govori više nego tisuću riječi.
- Bolje prazna torba nego vrag u njoj.
- Sve je u Božjim rukama.
- Ne niči di te siju.
- Naša lonac poklopac.
- Željezo se kuje dok je vruće.
- Našla krpa zakrpu.
- Svakog gosta tri dana dosta.
- Sve je dobro što se dobro svrši.
- Ako je bliži tvoj, više ga se boj.
- Sve se vraća, sve se plaća.
- Pitat će te starost di ti je bila mladost.
- Sve što je dobro kratko traje.
- Strpljen – spašen.
- Kud puklo da puklo.
- Nađi iglu u plastu sijena.
- Što možeš danas, ne ostavljaj za sutra.
- Kol'ko ljudi, tol'ko ćudi.
- Od zla roda nema ni poroda.
- Čime se pametan stidi, time se budala ponosi.
- Došli su gosti da oglođu kosti.
- I Boga bi privarija da može.
- Teško žabu u vodu natirati.
- Blago ruci koja je vridna.
- Što više, to bolje.
- Mota se ka mačka oko vruće kaše.
- Nit mi je rod, nit pomozi Bog.

- 'Ko pita, ne skita.
- Ruke moš oprat', obraz nikako.
- Posli kiše dolazi sunce.
- Bez narodne slobode, k'o riba bez vode.
- Tko rano rani, dvije sreće grabi.
- Gleda ka tele u šarena vrata.
- Daleko od očiju, daleko od srca.
- Baba babi grebla lan, da joj prođe dan.
- Bez alata ni zanata.
- U laži su kratke noge.
- Ako si kroija, sad si dokroija.
- Dok je čovik zdrav i voda mu je slatka.
- Šta kokoš nađe, pilićima daje.
- 'Ko muči, dva uči.
- Krije se ko zmija noge.
- U nevolji se poznaje prijatelj.
- Pa je s konja na magarca.
- Uzdaj se u se i u svoje kljuse.
- Ne posuđuj prijatelju novce jer ćeš izgubit prijatelja i novce.
- Vuk dlaku minja, ali ćud nikad.
- Ženidba nije uprti pa rasprti nego uprti pa do smrti.
- Bolje se na svojoj zemlji znojiti nego na tuđoj novce brojiti.
- Novci imaju brze noge.
- Sveta Klara, grožđe šara.
- Mokro lito, suve bačve.
- Linom čoviku zima je ljuća.
- Filip rosi, Jakov nosi.
- Majske kiše, vina više.
- Sveta Kata, snig na vrata.⁵⁰

⁵⁰ Kazivači Branimir i Marina Vukičević.

7.2. Zagonetke

„Zagonetke su binarna mikrostrukturna književna djela kojima se metaforično zagoneta o pojavama, događajima, predmetima, životinjama, osobama i sl., a prisutne u usmenoj komunikaciji od najstarijih civilizacija do naših dana. Sastoje se od pitalice (zagonetke, zagonetljaja) i odgovora (odgonetke, odgonetljaja). Zagonetkama se provjeravala intelektualna zrelost mladeži, a služile su i za zabavu i razonodu u raznim prigodama: na sijelima, za vrijeme predaha kod težačkih poslova; zagonetali su i odgonetali pastiri, putnici, trgovci, đaci, studenti itd. Zagonetke se kazuju u prozi i stihovima, a njihov je poetski svijet raznovrstan i obuhvaća velik broj motiva i tema. Zagonetke se mogu različito klasificirati; najčešća je dijakronijska klasifikacija, a pokatkad se i abecedno razvrstavaju. Josip Kekez ih razvrstava na: zagonetke, zagonetke-pitalice i računske zagonetke.”⁵¹

- Bez kože uđe, s kožom izađe. (Kruh)

- Šilo, bodilo, pokraj puta sidilo, ime mu je? (Trn)⁵²

⁵¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 536.

⁵² Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

8. CRKVENO-PUČKA BAŠTINA

8.1. Advent

Podrijetlo riječi advent je od lat. riječi *adventus*, *-us*, *m.* što znači dolazak, dohod, početak. „Došašće karakterizira pokora te priprava i radosno iščekivanje Gospodinova dolaska. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije (30. studenoga) prva je nedjelja Adventa (Došašća). Četiri su nedjelje koje prethode Božiću, a simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. To razdoblje karakteriziraju post, pobožnost, molitve, mise (osobito zornice) te opća duhovna i tjelesna priprava za doček Božića. U adventu se nisu smjele održavati svadbe i veselja. Iznimka je bio blagdan Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije. U adventu hrvatski katolici posebno štiju blagdane: sv. Barbare, sv. Nikole, Bezgrješnoga začća Blažene Djevice Marije, sv. Lucije i sv. Tome. Uz te blagdane obavljaju se određeni poslovi, primjerice, stavljanje pšenice u tanjur ili neku drugu posudu kako bi narasla i u koju su se stavljale božićne svijeće ili je bila uresom za Badnjak, Božić i Novu godinu.”⁵³

Na dan Svete Lucije sijala se pšenica koja je bila simbol života i plodnosti. Do Božića bi stajala na stolu, a tijekom božićnoga vremena, stajala je ispod bora uz jaslice. Nakon Božića, pšenica se davala pticama jer se ništa iz toga božićnog vremena nije smjelo baciti. Vjerovalo se da gustoća pšenice pokazuje kakva će biti žetva sljedeće godine.⁵⁴

Za ovo je vrijeme karakterističan i adventski vijenac. „Adventski vijenac plete se od zimzelenoga lišća ili grančica. Vijenac nema ni početka ni kraja što simbolizira vječnoga Boga. U vijenac su stavljene četiri svijeće koje simboliziraju: četiri adventske nedjelje; četiri godišnja doba; odnosno: stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak. Prve adventske nedjelje pali se jedna svijeća i tako svake naredne nedjelje po jedna. Adventski se vijenci nalaze u crkvama, te stanovima i domovima i predstavljaju poziv na

⁵³ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

⁵⁴ Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

molitvu. U novije vrijeme, simbolična funkcija adventskih svijeća, transformira se u estetsku funkciju.”⁵⁵

Prije su se u selima obavljale pripreme za Božić. Već su *Materice* i *Očići* (naziv materice je deminutiv plurala riječi mater, majka, a naziv očići deminutiv je plurala riječi otac), dva tjedna i tjedan dana prije Božića, najavljivali da će uslijediti veliko veselje i slavlje. Tada su djeca dobivala od majke i oca darove, pokoji orah, badem, rogač, jabuke, suhe smokve, a ponekad i kolač.⁵⁶

U vrijeme adventa klale su se svinje (svinjokolja), a oni koji su prvi klali nosili su meso susjedima; jedni su drugima pomagali u klanju i pripremama. Pripremala su se i drva za božićne blagdane, pjevalo se, igralo i veselilo.⁵⁷

8.2. *Badnjak*

Badnjak, Badnji dan, Badnjica, dan je uoči Božića. „Taj je dan u folklornom pogledu najbogatiji i najraznovrsniji dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, a po običajima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: Badnje jutro i dan, te Badnju večer. Badnje jutro i dan karakteriziraju: post, priprava hrane za Božić; škropljenje vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom, najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; groblja. Značajke Badnje večeri su: kićenje, slama, božićni bor (jelka), božićne jaslance, božićne svijeće, badnja večera, blagoslov ovaca, večernja molitva, bdijenje, ophodi, čestitanje, zdravice, pjesme, koledanje, krjesovi. U središtu pozornosti, od Badnjega jutra do Polnoćke je drvo badnjak te obredi i običaji vezani uz njega.”⁵⁸ Zelenilo pšenice u posudi, zelena grana božićnog drvca, u funkciji su prosperitetnih želja, napretka i svekolikog obilja u sljedećoj godini.⁵⁹

⁵⁵ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 438.

⁵⁶ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

⁵⁷ Kazivač Ivica Vidović, rođen 1944. u Gracu.

⁵⁸ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 438-439.

⁵⁹ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 251.

Kazivač Anđelko Vukičević prisjeća se kako je Badnjak izgledao u vrijeme njegovoga djetinjstva: *Na Badnjak je bio post i nemrs, znalo se pojist samo kap ulja i češalj-dva luka i zalogaj kruva i to je bilo za čitav dan; uvečer se donosi badnjak na ognjište, nad njim se napravi znak križa i zalije vinom; pisma se orila; donosila se i slama u kuću, prosula bi se po podu, ispod stola i onda su se dica valjala po toj slami (slama simbolizira Kristovo rođenje na slami), kitio se bor (božićno drvo simbolizira Krista koji je stablo života i svjetlo svijeta), šiškama od hrasta, orasima i tako. Nije bilo darova, kod nas nije dolazio sv. Nikola, nije bilo ni krampusu... Posli se išlo na ponoćku.*

Na Badnjak je bio običaj da se cijela obitelj okupi; majka (ili neka druga žena u kući) sprema prigodna jela (uglavnom je to nesvakidašnja hrana), da bi blagdanski stol bio poseban, a hrane bi bilo u izobilju. Svi ostali ukućani imaju svoje „dužnosti“. Djeca su išla brati bršljan kako bi mogli okititi kuću, a muškarci su odlazili po badnjake. Kad bi se spustila noć, cijela je obitelj odlazila na ognjište, žena bi blagoslivljala sve prostorije, a zatim bi muškarci unosili badnjake govoreći: *Hvaljen Isus i Marija / Na dobro vam došla badnja večer!*, a ukućani bi odgovorili: *I s tobom zajno!*

Slamu su u kuću donosila djeca, a badnjak onaj kome bi glava kuće rekla, obično sin ili unuk. Oko badnjaka bi se pjevalo i veselilo; pripjevalo bi se i zahvaljivalo, jedna osoba bi započela s pjesmom, a onda riječ predala kumu, susjedu i tako redom. Za jelo se pripremao kiseli kupus, rebra i slanina, sarme, pečenica, a kruh se nije pravio blagdanima pa bi se jeo i po osam dana, *sve dok ne prođu sveci*. Ujutro bi se jeo pršut i sir. Djeca su se posebno radovala fritulama i štrudlama. Slama se u kući držala do Sveta tri kralja, a nakon toga bi se iznosila; tada se iz kuće iznosio i bor (kitio se bor, a ne jelka).⁶⁰

Na ovaj se dan najviše veselilo, pivalo i igralo. Navečer bi se pripremao ručak za Božić jer se na Božić nije smjelo ništa raditi.⁶¹

Za Badnju se večer ide od kuće do kuće, a ako bi prvo došlo i čestitalo muško dijete, smatralo se da će to donijeti sreću; to dijete bi se darivalo – jabukom, bombonima, narančom i sl. Obavezno se išlo u crkvu, a nosilo bi se i vino pa se čestitalo ispred crkve i pilo.

⁶⁰ Kazivač Ivan Vidović, rođen 1944. u Gracu.

⁶¹ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

8.3. Božić

Božić u narodu označava početak nove godine. Božiću se raduju i mladi i stari, i bogati i siromašni. „Nakon polnoćke rodbina, susjedi i prijatelji se *božićaju* ili *mirobože*. Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće koje su postavljene u pšenicu posijanu u zdjelu na Dan sv. Lucije. Tradicionalna je hrvatska katolička čestitka *Na dobro vam došao Božić, Sveto porođenje Isusovo*, a odgovara se *I s tobom Bog dao zajedno*. Darivanje je, također, stara narodna tradicija. U minulim je vremenima najčešći dar bio crvena jabuka. Za Božić se novcem, odjećom, obućom, ogrjevom, hranom darivaju siromašni, bolesni, nemoćni i oni kojima je pomoć potrebna. Taj se dar naziva božićnica. Na taj su se dan ukućani prisjećali svojih najmilijih koji nisu među njima pa bi se radi toga isplakali. Sjemenje, božićni kruh, jabuka, pšenica posijana u posudu na Dan sv. Lucije, zeleni bor, zelene grančice koje su se stavljale iznad ulaznih kućnih vrata i kitili domovi i štale simboliziraju želju za blagostanjem u nadolazećoj godini, a zelenilo, po narodnom vjerovanju, odgoni demonske sile. Podrijetlo je takvih običaja u novogodišnjim okićenim granama, strenama koje su drevni Rimljani davali najbližima za dar. Jaslice svojom jednostavnošću približavaju vjernicima događaj Božića, rođenja Isusova. Od 17. st. u srednjoeuropskim crkvama su se počele izrađivati jaslice, a u kućnoj su izradi prisutne dvjestotinjak godina.”⁶²

Sijalo se božićno žito ili božićna pšenica u tanjurić ili pliticu, najčešće na dan sv. Lucije; to se žito postavljalo, i još se postavlja, u kut sobe, na stol ili u božićne jaslice pod božićnu jelku, a često se ovijalo hrvatskom trobojnicom. U žito se stavljala i božićna svijeća. Božićno se žito čuvalo obično do Tri kralja. Na Božić se išlo u crkvu, a po povratku sjeli bi ručati. Prije jela obvezno se palila svijeća pripremljena na Badnji dan, te se molio *Očenaš*. Svijeće su se gasile tek nakon što je objed bio gotov i to tako da se korica kruha umoči u čašu vina i kapa po kap vina na svijeću. Ovaj običaj gašenja svijeće kapljicom vina i danas je zaživio.⁶³ Ako bi se svijeća ugasila nakon prve kaplje, to je

⁶² Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), 131-132.

⁶³ Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u selu Ružiću.

značilo da će starješina kuće brzo umrijeti; ako bi trebalo kapnuti nekoliko kapi vina, uslijedilo bi veliko veselje jer je to bio znak da će domaćin dugo živjeti.⁶⁴

Proricalo se o osobnoj sreći po rastu i vlažnosti žita i uopće se u agrarnim sredinama držalo da ono simbolizira budući rast i plodnost usjeva. Pučka objašnjenja kršćanskog nadahnuća govore o žitu kao blagoslovu ljetine.⁶⁵

Kazivač Anđelko Vukičević prisjeća se kako je izgledao objed na Božić: *Za Božić bi se ila kokoš il pivač, to je bilo slavlje; bilo bi i svinjetine, mora si imat na Božić ist i pit u obilju, a za tri-četiri dana nije moralo bit ništa. Pekle su se i fritule. Nakon ponoćke uslijedilo bi čestitanje rukovanjem i ljubljenjem: „Sritan ti Božić”, a odgovor je bio: „I tebi na isti način”.*

Poslijepodne bi se okupili mještani iz sela, te bi se do u kasnu noć veselili, igrajući i pjevajući. Igralo se kolo, biralo se i pripjevalo, a jedna od kratkih pjesama koja se pjevala je i sljedeća: *O Božiću, jedan u godini/ Moj dragane, jedan u rodbini.* Posjećivali su se mještani iz susjednih sela. Svatko je svakomu mogao doći i čestitati. Ujutro se odlazilo susjedima čestitati Božić, govoreći: „Na dobro vam došlo sveto porođenje”, a oni odgovaraju: „I s vama zajno”.⁶⁶

8.4. Silvestrovo

„Sveti Silvestar I. iznimno je značajan papa. Kao biskup proživio je mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. Godine 313. krstio je rimskoga cara Konstantina I. Velikog, a car je te godine kršćanstvo proglasio slobodnom religijom. Spomendan svetoga Silvestra je 31. prosinca, a Hrvati taj dan nazivaju *Silvestrovo* i u Dalmaciji *Savistrovo*. (...)

Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata karakteriziraju vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale. Zadnji dan u

⁶⁴ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.

⁶⁵ Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995., str. 31.

⁶⁶ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavice.

godini treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za nastupajuću godinu. Taj dan u crkvama se slave mise zahvalnice.”⁶⁷

U Otavicama se pred Novu godinu kuća kadila tamjanom kako bi se očistila od zlih duhova i demona. Stara godina završavala je molitvama.⁶⁸ I u Unešiću se tu večer kadilo jednako kao i na Badnjak.⁶⁹

Običaj je bio da se susjedi, prijatelji i rodbina okupljaju kod nekoga, svake godine kod drugoga i da zajedno čekaju Novu godinu uz pjesmu, svirku i ples. Sjedilo se oko ognjišta, jelo se i pilo. Čestitanja su počinjala rano ujutro, išlo se po selu od kuće do kuće i svi su svima čestitali.⁷⁰

8.5. Sveta tri kralja

„Sveta Tri kralja, ili Bogojavljenje, ili Vodokršće predstavljaju završetak božićnih blagdana. Taj se blagdan nekada zvao Tri mudraca od istoka. U crkvama se blagoslivlja voda koja će se do idućega Vodokršća čuvati u kućama i kojom će domaćin u određene dane i po potrebi škropiti ukućane, stoku i imanje. Na taj dan se iznosi ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak i ostavlja u vinogradu ili voćnjaku ili masliniku i sl. i služi kao zaštita od nevremena i za uspješniji urod; iz kuće se iznosi božićni bor. Toga dana župnik blagoslivlja kuće. Iznad ulaznih vrata napiše G + M + B (početna slova imena mudraca: Gašpar, Melkior i Baltazar). Stari je običaj da se za ovu prigodu priprema podil za župnika. Podil čine pršut i suho meso, grah i novci. Ako bi župniku bilo potrebno što popraviti u kući, župljani su se dobrovoljno javljali. Posjeti obitelji, prijateljima, susjedima u božićno vrijeme i blagoslov vode na Bogojavljenje su kraj toplih, vjernih dana.”⁷¹

Vjerski i svjetovni obredi i pjesme vezani su uz blagdan Sveta tri kralja. Vjerske obrede čine: blagoslov vode, škropljenje blagoslovljenom vodom, blagoslov kuća.

⁶⁷ Marko Dragić, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015.

⁶⁸ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1934. u Otavicama.

⁶⁹ Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 311.

⁷⁰ Kazivač Ivica Vidović, rođen 1944. u Gracu.

⁷¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 148.

Svjatovni su obredi: maskirani ophodi (zvjezdari koledari), te apotropejski obredi. Svjatovni obredi podrijetlo baštine iz drevnih mnogobožačkih vremena. Izvođenje obreda sinkretizira različite oblike narodnog stvaralaštva, od glazbe i plesa do teatarskih elemenata i usmeno-književnih oblika. Vjerske i svjatovne obrede pratile su usmene lirske vjerske i svjatovne pjesme. Neke su pjesme vezane uz Sveta tri kralja, a neke su se izvodile i o drugim blagdanima i prigodama. Navedeni obredi i pjesme imaju životnu i estetsku funkciju.

Sveta Tri kralja u selima drniškoga kraja označavaju završetak božićnih blagdana. Tada se skida nakit s jelke, a ona se uglavnom naloži kao ogrjev. Toga se dana također škropilo sve po kući i oko kuće vjerujući da će ukućani tako biti zdraviji i zaštićeni od demonoloških bića. Na Sveta tri kralja u Otavicama su se plesala kola ispred mauzoleja Ivana Meštrovića; dolazili su ljudi iz svih okolnih sela i veselili se uz pjesmu i ples. Mnogi su u Otavicama slavili ovaj dan i pozivali rodbinu i prijatelje na slavlje. U Gracu i Ružiću Sveta tri kralja se nisu slavila. Ovaj se blagdan slavio i u mnogim obiteljima u Kadinoj Glavici.⁷²

8.6. Poklade

Poklade su svečano razdoblje prije korizme u kojem se priređuju povorke maškara, kostimirani i maskirani plesovi. „Sveta tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana i od tada pa do Čiste srijede odvijali su se maskirani ophodi. U tom su se razdoblju održavale i svadbene svečanosti. Ophod maškara najčešće se odvijao u utorak uoči Čiste srijede, a karakteriziraju ga zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare (mačkare), pjesme, šale itd. Time se htjelo otjerati demone od domova, štala, ljudi i stoke što ophod maškara čini apotropejskim.”⁷³ Primjer takvih pjesama je i ovaj:

⁷² Kazivačica Ana Vešćić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

⁷³ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 493.

Hvaljen Isus, draga tetka

Hvaljen Isus, draga tetka,
Ja sam došla iz daleka.
Daj da sidem tete mila,
Ja sam ti se umorila.
Dajde štogod tete draga,
Torba mi je sada prazna.
Ti ćeš tete dobra biti
Pa ćeš štogod uvaliti.
Hvala tebi tete mila,
Torbu si nam napunila.
Mi smo bake ostarile,
Sveg se posla ostavile.
Ne moremo radit više,
Jer nam duša slabo diše.
Idem kući, imam dida,
Neka babi još zavida.
Evo ode dida sama,
Darovat će babu sada.
Ima ode dobra baba,
Poljubit će dida sada.⁷⁴

Mačkare su išle od sela do sela i putem proizvodile buku. Sudionici su bili obučeni u staru i pohabanu robu, nosili su torbe, šešire, najružniju robu koju su imali, a oko pojasa su nosili zvona. Na glavu su često stavljali maske, rogove i kape, a u rukama nosili metle. Obično su momci nosili metle pa meli i po kući naganjali i hvatali djevojke koje su im se sviđale; djevojke su bježale i trčale uokolo dok su *mačkare* svirale *cintare*

⁷⁴ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. godine u Otavicama.

(usna harmonika) i pjevale. *Mačkare* su tražile od domaćina da ih daruju, pa je tako zabilježena i sljedeća pjesmica: *Hvaljen Isus, moja kuma / Dajde meni malo kuna.*⁷⁵

U vrijeme se poklada smjelo vjenčavati (od Nove godine do poklada to nije bilo dopušteno), a svadbe su se nekoć održavale nedjeljom (kod cure) i ponedjeljkom (kod momka). Cure su voljele vrijeme poklada jer su se mogle udavati, pa su pjevale:

*Poklade su, poklade su,
Milo janje moje,
Da su barem, da su barem,
U godini troje.*

*Do poklada, a ne znam koji'
Moj dragane, sve do tebe stoji.*⁷⁶

Kazivač Anđelko Vukičević prisjeća se poklada u Ružiću: *Za poklade, mačkare išlo se od kuće do kuće. Maskirali smo se u škropljenja, nađeš neke gaće i jaketinu, a te gaće imaju lapata više nego u staroga, šiveno različitim koncima, pa isprskano galicom, nađeš asurina pa nosiš... maskiralo se u mladoženju, mladu, babu, dida, sve po imenima, pivalo se i kupilo ko šta da. Bilo je i prostih pisama, sve da se nasmiju domaćini. Dobivala su se jaja, nešto novaca, šta bilo... Ako ti neko ništa ne da, nosilo bi se luga, pepela u torbi pa bi im po par šaka prosuli po kući. Niko se zbog toga nije ljutio jer je u pokladno vrime sve bilo dopušteno.*

8.7. Korizma

Riječ korizma dolazi od talijanske riječi *quadragesima*, odnosno talijanske riječi *quaresima* i označuje broj četrdeset, odnosno četrdesetodnevno razdoblje koje prethodi

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

Uskrsu.⁷⁷ Počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Kršćani se pripremaju za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim djelima.

Na Pepelnicu ili Čistu srijedu se glava posipala pepelom, a pepeo označava čišćenje i poniznost; u crkvi se obred izvodi uz riječi koje podsjećaju na to da čovjek potječe iz pepela i da će se vratiti u pepeo. To je i znak kajanja i suosjećanja prema Isusovoj mucii. Za vrijeme korizme vodio se intenzivniji vjerski život: više se molilo, išlo se na ispovijed, križni put i sl. Kao oblik pokore i pripreme za Uskrs, bio je i post i nemrs. Uglavnom bi se jeo samo kruh i pila voda. Žene često u cijelo vrijeme korizme nisu jele ništa mrsno, dok su se muškarci manje toga pridržavali. Nije se smjelo plesati, svirati i veseliti jer je korizma vrijeme tuge i žalosti.⁷⁸ Od Čiste srijede pa do Velikoga petka molila se svakodnevno molitvica o Gospinoj žalosti.⁷⁹

U korizmi se nije pjevalo, igralo, ni veselilo, a nije se smjelo ni mrsiti. U Gracu se na Gospin kip stavljala krpa, a i u ostalim se župama prekrivao kip sveca koji je zaštitnik župe. U vrijeme korizme nije se smjelo vjenčavati, jedino kada bi se *išlo na ružne*. To je značilo da bi djevojka otišla živjeti kod momka bez crkvenoga vjenčanja. Kad bi se te djevojke kasnije odlučile vjenčati u crkvi, Gospin kip bi se također prekrivao jer te djevojke više nisu bile nevine.⁸⁰

8.8. Cvjetnica

„Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Na taj dan se slavi Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe, opisan u sva četiri Evanđelja. Narod je dočekao Isusa, mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. U spomen na to, na Cvjetnicu se obavljaju procesije

⁷⁷ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća*, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 28.

⁷⁸ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u selu Otavice.

⁷⁹ V. poglavlje 2.4. *Molitvene usmene lirske pjesme*.

⁸⁰ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Također se za vrijeme sv. Mise, čita izvještaj o Isusovoj mucii.”⁸¹

U Dalmatinskoj zagori Cvjetnica se obilježavala odlaskom u crkvu. Na samom uranku umivalo se u hladnoj vodi u koju bi se dodavalo proljetno cvijeće, najčešće ljubičice ili jorgovan,⁸² koje bi se prethodne noći ostavilo u vodi i stavilo vani na prozor.⁸³ Vjerovalo se da to donosi zdravlje, mladost, ljepotu i čistoću lica. Na Cvjetnicu se nosio svežanj maslinovih grančica na blagoslov. Blagoslovljena grančica zataknila bi se za svete slike ili raspelo, a trebala je vjernicima osigurati zdravlje, sreću, zaštitu, dobar urod.⁸⁴ Tko nije imao maslinovu grančicu, nosio bi jelovu grančicu. Na te grančice bi se vezala ljubičica. Nakon što bi ih svećenik blagoslovio one bi se vješale u kuće, staje, vinograde, polja kako bi zaštitile ljude, blago i materijalna dobra od nevremena ili kakvih zlih duhova.⁸⁵ Blagoslovljene grančice nosile bi se i u polja, vinograde, štale.⁸⁶ Po narodnom vjerovanju, te su grančice imale apotropejske značajke: grančice u polju trebale su osigurati bolji urod i izostanak suše i krupe; u kući su značile mir Božji, zdravlje, sreću i ljubav; dok su grančice u torovima i štalama štatile stoku od demonoloških bića.⁸⁷

Etnolozi su postupke s blagoslovljenim granama najčešće tumačili kao simbolično prenošenje regeneracijske i zdravonosne moći prvoga proljetnog bilja na čovjeka, dakle kao postupke potekle iz određenoga prekršćanskoga vegetacijskog kulta.⁸⁸

⁸¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu*, Split, 2008., str. 157.

⁸² Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

⁸³ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

⁸⁴ Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

⁸⁵ Kazivač Ivan Vidović, rođen 1944. u Gracu.

⁸⁶ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

⁸⁷ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 140.

⁸⁸ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća*, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 81.

8.9. Sveto trodnevlje

Veliki četvrtak je dan početka muke Isusove. Po predaji Gospa je čekala Isusa s večerom. Pripremila je zelje, ali „Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale Džudije”. Zbog toga, tradicionalno se na taj dan priprema zelje, te se u narodu Veliki četvrtak naziva i *Zeljavi četvrtak*. To je dan spomena na Isusovu Posljednju večeru, koju je, za vrijeme židovske pashalne večere, prije muke proslavio sa svojih dvanaest apostola, ostavivši im trostruki dar: euharistiju – misu i pričest; svećenstvo u Crkvi; te simboličku pouku o važnosti bratske ljubavi. Na taj dan Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa.⁸⁹

Mukom zvona označava se posebnost triju dana što prethode Uskrsu. Oni su u liturgiji izuzeti kao posebni dani, a takvima ih je doživljavao i puk, vjerujući da će različiti postupci poduzeti tih dana imati posebno uspješne rezultate. Osobito su pogodnima smatrani trenuci u kojima se zvona zavezuju na Veliki četvrtak označujući početak žalosti ili odvezuju na Veliku subotu najavljujući uskrsnuće i radost. Riječ je o vezi zvona kao zaštitnih predmeta i trenutka uskrsnuća kao najsvetijega trenutka uopće u kršćanskoj godini, s različitim postupcima kojima se najčešće želi postići zdravlje ili dobar urod.⁹⁰

Na Veliki četvrtak, ali i petak i subotu, nije se smjela obrađivati zemlja jer u njoj počiva Isus. Nije se smjelo općenito raditi, čak ni pripremati kruh; kruh bi se pripremio prije blagdana i ponekad se jeo i po osam dana, sve dok ne prođe *svetac*. Na Veliki četvrtak bio je običaj da se dvanaestorici ljudi peru noge kao spomen na Kristov čin pranja nogu svojim apostolima na Posljednjoj večeri.⁹¹

Kazivač Anđelko Vukičević prisjeća se Velikoga četvrtka u Bučiću (Ružić): *Na Veliki četvrtak bio je post, suđe se ribalo listom od smokvića da slučajno ne bi ostalo masti na njemu. Veliki četvrtak se zva i Zeljavim četvrtkom, tad se bralo zelje i raznorazne trave, šuš, štira, laboda, bakina pregačica, majčine mudante, vučje stopice, i*

⁸⁹ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 142.

⁹⁰ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća*, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 72.

⁹¹ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

to se ilo s kuvanim jajima. Uvečer se išlo crkvi na misu, a molila se i molitva Dušice grišna. Ako bi se ova molitva molila sto puta, virovalo se da će grijesi biti oprošteni. Molitva je glasila ovako:

*Dušice grišna,
budi nama u viri kripna,
Kad budemo putovati,
dugim putim, tisnim klancim,
trevit će nas duh nemili, duh nečisti.
pitat će nas: Jeste moji ili Božji
Nisam tvoj nego Božji,
Ja sam reka
na blagdanak
na Veliki četvrtak,
sto križića,
sto Jezusa,
sto Amena,
sto se puta prikrstio:
U ime Oca i Sina
i Duha Svetoga. Amen.⁹²*

U Gracu se na Veliki četvrtak se uz zelje, jela i prisnica, tanka pogača bez kvasa.⁹³

Veliki petak je spomendan muke i smrti Isusa Krista. Oltari su bez križa, cvijeća, oltarnika, svijećnjaka, što simbolizira Isusovu muku i smrt.⁹⁴ U crkvi se pjevala muka Isusova, otkrivao se i ljubio križ, te se pjevao Gospin plač.

Na Veliki petak je bio glavni post i nemrs. Muškarci su nosili *koce* i palili vatru, tukli su šibama cure po nogama; taj se običaj zvao barabani. Pilo se i vino na Veliki

⁹² Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. godine u Ružiću.

⁹³ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

⁹⁴ Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, br. 6-7 (2013. i 2014.), str. 287.

petak, pa se govorilo: *Koliko se vina popije, toliko se krvi dobije.*⁹⁵ Simbolika je to kojom se časti dan kad je Isus svoju krv prolio za svijet.⁹⁶ Na Veliki petak ljudi bi obično *svarili* krumpira, te stavili malo ulja i *kvasine*.⁹⁷

Velika subota se zove još i *Bila subota*. Tako se zvala jer se tada trebalo dobro umivati, pralo se i čistilo. Tad je isto bio post, predvečer se nosilo jelo na blagoslov u crkvu – jaja, pogačice i pletenice koje su bile za djecu.⁹⁸ Na blagoslov se nosilo i vino, sol, kapula, pršut, slanina.⁹⁹ Ova se tri dana nije smjelo raditi u polju.

Na Veliku subotu običaj je da se prije mise upali ispred crkve veći ogranj koji se prije svete mise blagoslovi te se od njega zapali uskrsna svijeća. Na taj se dan nosila hrana na blagoslov u crkvu, a ona se jela za Uskrs za vrijeme doručka.¹⁰⁰

U Župi Svetoga Mihovila Promina – Oklaj kod Drniša, čuvari Kristova groba odjeveni su u narodnu nošnju, a nazivaju se grobari i/ili čuvari.¹⁰¹

Bojila su se jaja i različito ukrašavala; često se na jaje prislonio list ili cvijet nakon čega bi se jaje obložilo opnom od kapule, a potom stavilo u najlonku i kuhalo. Ta jaja su se darivala. Osim što se jajima darivalo, njima se i igralo – djeca su se tucala jajima, obično na Uskrsni ponedjeljak.¹⁰² Jaje je simbol periodične obnove prirode i ponovnoga rođenja u mnogih naroda svijeta. U kršćanstvu je ono simbol novoga i vječnoga života što ga je Isus svojim uskrsnućem omogućio ljudima.¹⁰³

8.10. Uskrs

Tjedan dana nakon Cvjetnice je Uskrs. Uskrs je najveći kršćanski blagdan. Prvotno se slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Svoje porijeklo vuče od

⁹⁵ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. godine u Ružiću.

⁹⁶ Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, br. 6-7 (2013. i 2014.), str. 142.

⁹⁷ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

⁹⁸ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. u Ružiću.

⁹⁹ Kazivač Ivan Vidović, rođen 1944. u Gracu.

¹⁰⁰ Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

¹⁰¹ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 143.

¹⁰² Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

¹⁰³ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća*, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 147.

židovskog blagdana *Pashe* kada je Bog izbavio izraelski narod iz egipatskog ropstva. Kršćani se ovim danom prisjećaju Isusova Uskrsnuća od mrtvih.¹⁰⁴

Večer uoči Uskrsa ljudi su, kao što i sada idu, odlazili na bdijenje. Za vrijeme mise održava se obred blagoslova hrane, tj. jaja, pogače, kapule, soli, vina i drugih plodova zemlje. Za ručak se jeo blagoslov. Nije se smjelo ništa baciti; ljuske jajeta nosile su se i zakapale u vrt, pokraj panja ili u kut, vjerujući kako će urod i plod biti bolji. Poslije uskršnjeg objeda mladež se veselila igrajući i pjevajući.¹⁰⁵ Mali Uskrs je tjedan dana iza Uskrsa.

U Unešiću se na Uskrs ujutro sedam puta molila molitva *Daj mi Gospe dobar dar*:

*Daj mi Gospe dobar dar,
Kazat ću ti dobar glas,
Od Isusa Sina Tvog.
Jutros Ti je uskrsnija,
S desne strane Ocu sija.
Ostavija je krvcu na lozici,
Tilicu na pšenici,
Svićicu na pčelici.*¹⁰⁶

8.11. Sveti Juraj

Sveti Juraj jedan je od 14 Božjih pomoćnika u nevoljama. „Njegov je kult iznimno raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Seljaci su svetoga Jurja najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva,

¹⁰⁴ Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, god. 2, br. 2 (2009.), 162.

¹⁰⁵ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹⁰⁶ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 144.

zelenila. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe, a djevojke i žene štiju ga kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica, a zaštitnikom je i od pogibelji na vodi.”¹⁰⁷

Blagdan Svetoga Jure značio je svršetak zime i početak novoga, boljega i ljepšega vremena. Od toga se dana intenzivirala gospodarska godina, a on se ujedno obilježavao i kao dan pastira. Kao što je rečno, u narodnoj je tradiciji sv. Jure zaštitnik ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Zelenilo je boja proljeća i vegetacije te simbolizira nadu, pobjedu proljeća nad zimom, života nad smrću. Na Jurjevo su se zelenilom kitili ljudi, domovi, štale, stoka i prilazi u dvorišta jer se vjerovalo da će ono odagnati demone. U narodnom vjerovanju i sv. Jure se pojavljuje u zelenilu. Dakle, zelenilo u narodnom vjerovanju ima apotropejsku moć.¹⁰⁸

U Trbounju kod Drniša prije izlaska sunca valjalo se u raži. Vjerovalo se da se tako liječe reumatske bolesti, kostobolja i sl.¹⁰⁹ Također, u Trbounju su se na Sv. Juru jorgovanom kitila vrata i kuće.¹¹⁰

U unešićkom kraju kuće i polja škropila su se svetom vodom da se zaštite i odagnaju zle sile, a vjeruje se da nema boljeg zaštitnika od svetog Jure koji je pogubio zmaja. Dok su se škropila polja izgovarala se molitvica:

*Sveti Jure, poviše polja,
izbavi nas od svaki nevolja.
Sveti Petre i Pavle,
sapni zmije i đavle,
da po putu ne lizu,
da nam blago ne grizu.*¹¹¹

¹⁰⁷ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 272.

¹⁰⁸ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 34.

¹⁰⁹ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 287.

¹¹⁰ Isto, str. 290.

¹¹¹ Isto, str. 291.

U Gracu su se bršljanom kitila kućna vrata i ulazi u štale; vjerovalo se da će to ljude i životinje zaštititi od uroka i nedaća. Škropilo se i molilo, a u crkvu su se na blagoslov nosile određene trave i sol koji su se poslije stavljali životinjama u mekinje i hranu kako bi ih zaštitilo od raznih bolesti i kako ne bi krepavale. Često su ljudi uzimali i nešto od *blaga – pancir* ili *ular*, ili bi im iščupali dlaku između rogova te bi to nosili gatarama ili svećenicima da se mole nad tim i tako zaštite životinje od bolesti.¹¹²

Kazivač Anđelko Vukičević prisjeća se ophoda u Bučiću (Ružić) u kojima je i sam sudjelovao: *Mi feštamo sv. Juru otkad nam je bija pomor stoke, zavitovali smo se sv. Juri. Taj dan smo zvali Jurovdan. Tribalo se dignit prije nego sunce izađe i onda se valjat u tuđoj raži po polju; birali bi kome će se ić sve satrat. Virovalo se da se tako liči kostobolja i slične bolesti. Isto tako, virovalo se da će onaj ko kasno ustane bit lin cilu godinu. Bio je i običaj ljuljanja mladeži, ljuljali bi se na drinju i pivalo se nešto „culjulju drinj”.*¹¹³

Taj je obred imao apotropejski karakter jer se vjerovalo da će se njime spriječiti bolesti.

8.12. *Sveti Ivan Krstitelj*

Blagdan svetoga Ivana Krstitelja slavi se 24. lipnja. Naziv Krstitelj dobio je jer je u rijeci Jordan krstio Isusa Krista. On je i posljednji starozavjetni prorok, sin svećenika Zaharije i Elizabete koja je bila rođakinja Djevice Marije.¹¹⁴

Uz blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) vezuju se običaji paljenja krjesova. U Dalmaciji je svitnjak sinonim za krijes, pa se ovaj dan u narodu naziva *Svetim Ivanom Svitnjakom*.¹¹⁵ Neki etnolozi paljenje ivanjskih krjesova vide kao ostatak Sunčeva kulta.¹¹⁶

Oko svitnjaka bi se skupila djeca, djevojke, mladići i stariji svijet; veselilo se, igralo kolo, sviralo. Buka i galama su u narodnoj percepciji imale apotropejsku moć

¹¹² Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹¹³ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. godine u Ružiću.

¹¹⁴ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), str. 146.

¹¹⁵ Kazivač Ivan Vidović, rođen 1944. u Gracu.

¹¹⁶ Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 383.

kojom su se tjeroali demoni. Stariji i djeca bi se veselili do pola noći, a poslije toga su odlazili kućama, dok su djevojke i mladići ostajali kod svitnjaka do zore. Mladići su preskakali svitnjak i natjecali se tko će više, dalje, i preko većeg plamena preskočiti.¹¹⁷

Skakali su, vjerujući da im preko ljeta buhe neće gristi noge. Vatru su preskakali i dječaci te se vjerovalo da će onaj tko preskoči vatru biti sretan i zdrav.

Za svitnjak su se sakupljale grane, drva, gume, stare cipele i odjeća, te se čekao mrak kada bi netko od starijih i iskusnijih muškaraca zapalio svitnjak. Prije paljenja, svitnjak se poškropi svetom vodom i uz njega se obitelj moli, a to je najvažniji dio cijelog obreda. Sva su okolna sela svijetlila od krjesova i svi su se trudili da njihov krijes bude najveći i da najduže gori. U Bučiću (Ružić) se krijes obično palio na Glavici. Stari su govorili da u toj vatri trebaju sagorjeti sva zla koja su ih zadesila kroz proteklu godinu. Sutradan bi se pričalo u čijem je kvartu bio najbolji svitnjak.¹¹⁸

Uz svitnjake su se grijale kosti, a oni koji su imali problema s bolovima u kostima i s reumom, vjerovali su da će im toplina pomoći i izliječiti ih od bolesti.¹¹⁹

Običaj paljenja ivanjskih vatri, krijesova je gotovo općehrvatski i daje biljeg Ivanj-danu u cjelini. Međutim, ovaj običaj izumire s izumiranjem sela.

8.13. Sveti Ilija

Sveti Ilija je čuvar od oluja, gromova i vatre, a priziva ga se kao pomoćnika u nevolji. U narodu se kroz šalu voli govoriti da kada grmi i sijeva, sveti Ilija vozi svoja kola po nebu. Sveti Ilija je zaštitnik župe Kljaci. Taj se dan u narodu zvao Ilindan, a slavi se 20. srpnja. Prije je bio običaj da se ide u crkvu u Kljacima na cijeli dan, ponijela bi se hrana i nakon mise se nije vraćalo kući nego se boravilo do noći. Dolazili su ljudi i iz okolnih župa na misu i na dernek, pjevalo se, igralo i sviralo. Poznato je da su na Svetoga Iliju uvijek izbijale tuče i svađe, a postoji i izreka: *Dernek nije uspio, ako nije bilo krvi.*¹²⁰

¹¹⁷ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹¹⁸ Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

¹¹⁹ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹²⁰ Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1952. godine u Ružiću.

Obično su nastajale svađe i tuče zbog cura, a onaj jači i snažniji muškarac uglavnom bi tu curu i dobio.¹²¹

Postoji i kratka pjesmica koja se pjevala u čast svetoga Ilije:

*Nigdi lipše, nigdi milije,
Ka u Kljacim kod svetog Ilije.*

8.14. Velika Gospa

Velika Gospa je blagdan zapadne i istočne crkve kojim se slavi Bogorodičino uznesenje na nebo. U istočnoj Crkvi Isus Krist u nebo odnosi Bogorodičinu dušu, a u zapadnoj Crkvi Gospa je na nebesa uzašla i tijelom i dušom. To je u Katoličkoj crkvi dogmatski fiksirano 1950. godine.¹²²

Velika Gospa dan je koji se obilježava u spomen na Uznesenje Blažene Djevice Marije u nebo. Taj blagdan se iznimno štuje, a narod hodočasti u Sinj. Hodočasnici polaze iz sela večer uoči Velike Gospe, često i bosu, a pritom bi se zavjetovali Gospi. Oni bi noću hodali preko brda i dolina, a jedini orijentir bila im je Sjevernjača. Teren nije nimalo lak jer sve je to stjenovit i teško prohodan krajolik. Najbrži su ujutro stizali u Sinj da se poklone slici Čudotvorne Gospe Sinjske. Taj težak put dokaz je neizmjerne vjere naroda koji se pouzdavao u Božju pomoć.¹²³

8.15. Sveti Roko

Sveti Rok je bio bogat i svoje bogatstvo je dijelio sa siromašnima. Propovijedao je po gradovima riječ Božju. U jednom gradu u kojem je bio, izbila je kuga, od koje je i on obolio, te je bio potjeran iz grada. Sakrio se u drugom gradu gdje je živio jedan bogati čovjek. Njegov pas je pronašao sklonište sv. Roka i donosio mu hranu. Vlasnik je

¹²¹ Kazivačiva Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹²² Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu. Godišnjak Titius*, god. 3, br. 3 (2010.), str. 150.

¹²³ Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

zapovjedio slugama da slijede psa i otkrili su gdje se skrivao sv. Rok. U tom mjestu je tada izbila kuga. Sv. Rok je molio za to mjesto i otjerao bolest. Otada se štuje kao zaštitnik od kuge.¹²⁴

Sveti Roko zaštitnik je grada Drniša gotovo tri stoljeća. Štuje se od vremena kada je kuga vladala gradom i okolnim mjestima. Nakon velikog pomora stanovništva 1731. Drnišani mu podižu kapelu koja je poslije prerasla u crkvu. Nakon šta je kuga prošla, Sv. Roko postaje zaštitnik grada. Svake godine 16. kolovoza održava se misno slavlje i procesija u njegovu čast. To je Dan grada Drniša te se na gradskoj poljani održava pučka fešta. Ljudi su dolazili, a i danas dolaze, na misu, prije koje se ide u procesiju po Drnišu. Nekada se na Svetoga Roka igralo kolo u Drnišu na Poljani.¹²⁵

Nije bilo onoga tko je u Zagori imao problema s očima, odnosno vidom, a da nije bio zavjetovan svetom Roku u Drnišu i da mu na njegov blagdan, 16. kolovoza nije plaćao misu „za zdravlje očiju”. No, nije sveti Roko samo zaštitnik vida, nego i oboljelih od kuge, gubavaca i drugih nemoćnika i siromaha.¹²⁶

Davno se u Drnišu govorilo da je sveti Ante – zamirač, sveti Roko – probirač, a Gospa od Zdravlja dovedač. To bi značilo da su momci na Svetog Antu, za feštu i pazarni dan, na početku ljeta zamirali cure, na Svetog Roka bi se to utvrdilo, odnosno vidjelo za koga je tko, a za Gospu od Zdravlja doveli bi je kući, odnosno oženili.

Danas procesija ide od crkve Gospe od Ružarija, s velebnim Meštrovićevim kipom Gospe Petropoljke na oltaru, drniškim ulicama prema kapeli – crkvi sv. svetog Roka. Nakon procesije, fešta se drniškog zaštitnika nastavlja privatno po kućama, u krugu obitelji. Danas se na Poljani tijekom popodneva organizira sajam autohtonih domaćih proizvoda, među kojima je najpoznatiji drniški pršut i mišni sir.

8.16. Mala Gospa

Još od 1752. godine vjernici današnje gradačke župe s posebnim pijetetom štuju i slave blagdan Porođenja Marijina. U istoimenoj župnoj crkvi povrh Petrovog polja,

¹²⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 178.

¹²⁵ Kazivač Branimir Vukičević, rođen 1960. u Ružiću.

¹²⁶ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

blagdan u narodu poznat kao Mala Gospa, tradicionalno se slavi 8. rujna kao spomendan rođenja Blažene Djevice Marije, a u sklopu blagdana obilježava se i Dan Općine Ružić. Na taj se dan održava misno slavlje s procesijom, ali i tradicionalni blagoslov djece. Blagdanu Male Gospe prethodi priprava kroz trodnevnicu i duhovnu obnovu, a ovaj blagdan kao svoju svetkovinu posebice štuju stanovnici naselja koja pripadaju gradačkoj župi: Gradac, Otavice, Ružić, Moseć, gornji Sedramić i Umljanovići.

Mala Gospa je bila glavni svetac u ovom kraju, a dolazili su ljudi iz svih okolnih sela (Vrlika, Mavice, Kadina Glavica, Kričke, Moseć, Crivaci...), igrala su se kola, pjevalo se, sviralo, igrala su se kola; svirala se usna harmonika. Bila je i procesija, a Gospin kip su nosile četiri djevojke u bijelim haljinama.¹²⁷ Bilo je bitno da su djevojke koje nose kip nevine; u suprotnom se vjerovalo da će im Gospin kip pasti i da će ih zadesiti neka nesreća. Cijeli dan, nakon mise, Gospin kip je bio u sredini crkve i vjernici su kružili oko njega tri puta i molili *Očenaš, Zdravomariju i Slava ocu*, te se preporučivali Gospi za svoju djecu, za obitelj i zdravlje, i ostavljali joj milodar.¹²⁸

Išlo se na misu, bila je i svečana procesija, a kako bi se nosila hrana, poslije mise bi se, na mjestu gdje je danas groblje, jelo i pilo cijeli dan. Ljudi su nosili i deke, prespavali bi malo i tu bi ostali sve do noći.¹²⁹ U blizini crkve prodavalo se meso, vino, sokovi, šljive...¹³⁰

Nigdi lipše i nigdi milije
Ka u Gracu kod svete Marije.

Ništa lipše i milije nema
Kad se narod svojoj crkvi sprema.

Gospe moja i mila i draga
Ja ću tebi zapivati sada.

¹²⁷ Kazivačica Anđelka Sunara (rođ. Vukičević), rođena 1951. u Ružiću.

¹²⁸ Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

¹²⁹ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹³⁰ Kazivačica Anđelka Sunara (rođ. Vukičević), rođena 1951. u Ružiću.

Gospe moja, čuješ glasa moga
Pivat ću ti do života svoga.

Gospe moja, majko cilog svita
Neka ljube tebe tvoja dica.

Gospe moja, Gospe u visini
Kad ja pivam, ti si u blizini.

Gospe moja, velika ti hvala
Svima nama, ti si ljubav dala.

Gospe moja, majko umiljata
Svima nama, ti otvaraš vrata.

Tvoje srce puno je milosti
Čuvaj majko svakog od žalosti.¹³¹

Volim Gradac i njegova polja
Malu Gospu i njezina zvona.

Iđe jesen, iđe Mala Gospa,
Ja se udah, a moj dragi osta!¹³²

8.17. Svi sveti i Dušni dan

„Tradicija sjećanja na pokojne seže u 7. stoljeće. Štovanje Dušnoga dana 998. godine uveo je benediktinski opat iz Clunyja, sveti Odilo. Papa Klement V. službeno je

¹³¹ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

¹³² Kazivač Tomislav Pastuović, rođen 1966. godine u Gracu.

taj blagdan potvrdio 1311. godine. Dušni je dan (Spomen svih vjernih mrtvih) spomen-dan kada se Crkva sjeća svih vjernih mrtvih. Slavi se 2. studenoga, a ako je taj dan nedjelja, slavi se 3. studenoga.”¹³³

U hrvatskoj baštini, a ujedno i u drniškome kraju, Dušni dan još se naziva *Mrtvi dan*.

Na Dušni se dan na groblje nosilo cvijeće koje je bilo iz vlastitog vrta i palile su se voštane svijeće. Na groblje se nosio i bršljan koji se ukrašavao papirom u boji, najčešće žutim i crvenim, od kojeg su se izrađivali različiti cvjetići i mašne. U kući su se za mrtve palili lumini, dušice. Vjerovalo se da ako lumin lijepo gori da su mrtvi veseli na onom svijetu.¹³⁴ Kuća se kadila tamjanom jer se vjerovalo da će se time istjerati svi zli duhovi. Nakon što bi se kuća pokadila tamjanom, molilo se *Virovanje*.¹³⁵

U kršćanskoj tradicijskoj kulturi bršljan se povezuje sa smrću i besmrtnošću. To je zimzelena biljka koja simbolizira vjernost i vječnost. Budući da bršljan čvrsto prijanja uz podlogu, time simbolizira privrženost i vječni osjećaj. U hrvatskoj katoličkoj duhovnosti bršljan je sveta biljka, jer se po predaji, Isus rodio u štalici obrasloj bršljanom.¹³⁶

U novije vrijeme običaji obilazaka groblja, nošenje cvijeća na grobove i paljenje svijeća pomaknuli su se s Dušnoga dana na blagdan Svih svetih. Razlozi tomu mogući su jer je blagdan Svih svetih neradni dan.

8.18. Sveta Katarina Aleksandrijska

Sveta Katarina Aleksandrijska rođena je u 3. st. u Aleksandriji u Egiptu. Potječe iz plemićke obitelji koja je kraljevskoga podrijetla. U kršćanskoj je tradiciji sveta Katarina jedna od četrnaest Božjih pomoćnica. Svetu Katarinu Aleksandrijsku svojom zaštitnicom drže filozofi, teolozi, branitelji vjere, nastavnici, studenti, izdavači knjiga. Zaštitnica je viših škola i knjižnica. Zbog ljepote i čestitosti postala je uzorom i

¹³³ Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol.68. No.3. studeni 2013., 418.

¹³⁴ Kazivačica Marina Vukičević (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.

¹³⁵ Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹³⁶ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), 125.

zaštitnicom djevojaka. Zatvorenici je zazivaju jer je i sama bila zatočena; zaštitnica je bolesnika i bolnica od nesretnih slučajeva, osobito pobačaja ili komplikacija tijekom poroda.

Ovaj se blagdan obilježava 25. studenoga. Na ovaj su dan ljudi iz Graca i okolnih sela išli u Gornji Gradac gdje se nalazi crkvice svete Kate. Djevojke i žene koje su nosile njezino ime pripremale bi fritule i nosile vino te nakon mise častile susjede i rodbinu. Ispred crkve su se igrala kola, veselilo se, sviralo, pilo iz bukare, ili kako se u ovom kraju još zovu, iz suska. Danas je ta crkvice otvorena samo na Svetu Katarinu, dok je tijekom godine zatvorena.

Postoji i kratka pjesmica koja se pjevala u čast ovoj svetici:

*Sveta Kata lipoga zvonika,
Selu Gracu ponos je i dika.¹³⁷*

9. VILE

Vila je najčešće mitsko biće u Zagori i uopće u hrvatskoj mitologiji. U predajama iz Zagore demonska bića su: vještice, more, vješci, irudica, loda, vukodlaci, manjinjergo, crni ovan. U mitskim i demonološkim predajama često se govori o stvarnim osobama.

„Hrvati pripovijedaju da je Bog iz raja prognao Adama i Evu. Bog se sažalio te odlučio sići na zemlju i vidjeti kako žive. Kad ih je pronašao, upitao ih je koliko imaju djece. Adama i Evu bilo je sram što imaju mnogo djece, pa su slagali da ih imaju šestero, iako su ih imali dvanaestero. Na to je Bog rekao: *Koliko vidljivih, toliko nevidljivih*; te su od zatajene djece nastale vile. Po drugim predajama Eva je zatajila najljepše kćeri i zato je Bog odredio da te kćeri budu vile, da ih nitko ne može vidjeti i da su one posebne. Hrvati pripovijedaju i da su vile duše ubijenih ili prerano umrlih djevojaka ili djece.

U slavenskoj i hrvatskoj mitologiji, vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, dugih zlatnožutih počesljanih kosa, s modrim ili zelenim očima, s cvjetnim vijencem na glavi, milozvučnog glasa, hitre i vitke. Oličenje

¹³⁷ Kazivačica Kata Vidović (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.

su ljepote. Priča se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu. Jedni pripovijedaju da su ih vile izliječile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu; vješto liječe rane zadobivene u bojevima. Junacima su dojavljivale vijesti o Turcima. Priča se da su vile svojim dobročiniteljima ostavljale bogate darove. Ukoliko bi se pokazala ljudska pohlepa ti darovi pretvarani su u prašinu ili ugljen. Pripovijeda se da su vile nestale zbog ljudskih grijeha. Vile su činile zlo jedino ako bi im se tko zamjerio izdavši tajnu da imaju magareće ili konjsko kopito ili kozji papak. Narod postojanje kopita ili papaka opravdava, jer su vile na taj način mogle savladati teško pristupačne prilaze svojim staništima.”¹³⁸

Kazivačica Ana Veštić (rođ. Sučić) prisjeća se priča o vilama koje joj je u djetinjstvu kazivala njezina baka Ana. Vila se prikazivala bakinom stricu Marku:

Baka mi je govorila kako joj je stric prolazija i vidija curu koja je ušla u draču i zapetljala se, zapetljala joj se dugačka haljina, a kaže on – cura lipša od ičega, samo nogu imala od magareta, i zove ona njega: „Dođi, dođi, al samo da nisi prikinija nijednu dlačicu, inače si gotov”. I onda bi on pazio. Ali nije on to smijo nikom kazat to, sve dok nije već pravo ostarilo. Ona bi njemu davala svega, zlata, novaca. One su birale koga one oće, pročešavale su, na koga bi imale pik, one bi ga pozvale i on dolazi k njoj. Al sve su bila ženska dica, nije bilo muške dice; sve su se ženska dica rađala kod vila. Ta dica su isto bila vile. One nisu bile udavane i njih nije moga svako vidit, samo su se nekom prikazivale. Tako je pričala da su one i kolo igrale, neki ih je čovik, Šimurina se zva, vidijo gori na brdu poviše Cigića kuće, to još dok sam ja bila curom. Kaže on – ja idem, nosim sviću, idem gori kod svekra di je radio, i vidio kolo i uša u to; kad ja uša, ono se raskini, sva ona svitlost za njima štreca, sve bronza; jedva sam živ kući doša od straha šta sam uša u kolo. I otada se pričalo da je on je malo skrenio od straha jer su vile igrale dok je on naiša.

¹³⁸ Dragić, Marko, *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*, U: Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću; urednik Vicko Kapitanović, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu, Veleučilište u Šibeniku, Split, 2013., str. 197-198.

Prije bi na brdima zna bit zeleni krug, a ono okolo sve suvo, samo zeleni krug negdi bude, pa se govorilo da su tu vile kolo igrale. Isto bi tako bijo krug u žitu pa se govorilo da su tu vile plesale. Najviše su vile dolazile na konjim i prikazivale su se najviše noću. I danju bi se one znale prikazat, al nije to moga svak vidit. One bi birale koga oće i svi bi pristajali od straha. Taj babin stric Marko bi sidija u kući i govori baba – Mi ložimo vatru i sve, odjedanput njega nestane, a on nije smijo reć; ako kaže, ubit će ga. Nije smijo nikom reć, tako mu je ona rekla, samo ode. Tek kad bi posidijo, tek onda je moga reć da su mu rekle, al ovako ne smi dok nema sidi dlaka. Vila bi ga zvala dok on muze krave u staji, on kaže – Ne mogu, pojist će mi miliko mačka, pas, odnit će mi, kaže ona – Ostavi tute, ne boj se, di god stoji mliko, tu će i ostat, neće niko dirnit, nema šanse. Kaže mu ona – Ajde, dođi ode k nami. I onda on odriši konja i ode tu u tu špilju, a ta špilja unutra cila ki kuća, a kad izađe vanka i dođe kući, mliko ga čeka, niko to mliko ne bi dira. I onda bi mu one davale poklona, neku kesicu i rekle da ne dira dok ne dođe kući, a on nije moga durat da vidi šta je sve dobijo, a ona nad njim stoji i govori – A šta si gleda, sritni sine, triba si pogledat tek kad dođeš kući. A oni koji bi pogledali kući, bilo je tu svega – zlata, novaca. I rekla bi – Bit će ti sritna familija, dica, bit će ti sve dobro... I onda on nije smija to nikom govorit sve dok ne bi ima sidu dlaku. To je bilo i u Otavicama i u Kljacim, bilo je to u svim selima. Govori se da se onda najviše bojalo tizi vila, najviše se njih plašilo. A sad njih više nema, sad je to zakantano, to su veliki fratri zakantali molitvama da se to više ne more vidit, to ne postoji više. Molili su se da se to više ne prikaziva ljudima.¹³⁹

10. SVAKODNEVICA

U ovom je poglavlju sažeto prikazana svakodnevica i život naših starih. Njihova su kazivanja zabilježena izvorno, govorom kojim su se koristili kazujući i prisjećajući se prošlosti i minulih vremena.

¹³⁹ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

Prije je puno teži život bijo nego danas. Sve se je radilo ručno. Kopalo se je sve, želo žito ručno. Žito se je vrlo najprije na vole, pa kašne na konje, pa onda došle vršilice. Oralo se prvo volima, pa konjima, trava se kosila ručno. Mladi dosta nije išlo u škole pošto nije bilo škola pa su bili kod kuće i držali blago i čuvali. Tako se živilo. Na polju prije što se radilo, kopalo ili želo, oralo, nosilo se jelo na njivu, marendu ujutro, a ručak oko podne. To su nosile žene ili cure. Žene i cure nosile su drva na sebi, prtile se, sa užetom se vezalo. To se je zvalo brime što su nosile. Prije se nosila starinska roba. Sve je se pravilo od vune. Što su žene nosile, to se je zvalo pregača, provaljenica, čarape, krožetin, džemper i opanci što su se pravili od ovčje ili volovske kože. A muški su isto nosili od vune gaće. One su se zvale suknane pošto se matrijal tka i zvalo se sukno. Nosili su i koparen, današnja jaketa, kaban, današnji kaput, džemper. Prije su se mladi mogli vidit i sastajat kad su išli u crkvu, ili su momci dolazili u kuće curama što se zvalo prelo. O Božiću dok su bili sveci, išlo se u kolo di se igralo i pivalo. Igralo se starinsko i pivale starinske pisme. Tu su išli svi, stari, mladi, dica. Tu su se momci i cure najbolje mogli upoznati pošto je dolazilo momaka iz drugih sela. Svadbe su se pravile od Božića do poklada, a ne kao danas u svaka doba godine. Bolje se je poštivalo i držalo do Božića, poklada i Uskrsa. Za poklade se je išlo u mačkare po selima i ljudi su se više sastajali i šalili nego danas. Muški su se sastajali nediljom ili drugim svecom, igrali na balote i bacali kamena s ramena. Još kada je bio svinjokolj, ljudi su dolazili jedan drugome pomoći, nije tribalo zvati u susjedstvu. Bilo je i vučarenja. Kad ko ubije vuka, onda odere mišinu i u mišinu stave slamu i stave na štab da je lakše nositi i iđu kroz sela, od kuće do kuće i pivalo se stare pisme i pripivali gazdi kuće, onda gazda daje šta bilo – vune, čarape, slanine, vina, rakije, jaja ili neku vrstu žita.¹⁴⁰

Sridom se u Drnišu prodavala stoka i bačve, tu je bija pazar, bilo je pilića, jaja, suhog mesa. Ovi iz Baljaka išli bi za Drniš već po noći; išlo se karovima, oni bi krenili s Matica mosta već oko četiri sata ujutro. Bilo je njih iz Crivaca, Muća, Ogorja, Vinova, oni bi krenili i ranije, cilu bi noć putovali, odmorili bi po livadama i nastavili put. Tu bi se isto pivalo putem i zabavljalo. Dica su se igrala kase (današnje školice), bacalo se i

¹⁴⁰ Kazivač Ivica Vidović, rođen 1944. godine u Gracu.

kamena s ramena, al to više u didovo vrime, kupalo se u Čikoli, u njoj se prala i roba; dica su čuvala su janjce, a ovi malo veći ovce, krave...¹⁴¹

Dica su se igrala *pirizanja*, ili kako se još zvalo, *piriza i pale*. Za igru su bila potrebna najmanje dva igrača i odgovarajući teren, na primjer neki širi pašnjak. Imaš štap, kakvi nađeš u prirodi i jedan malo manji koji onda zabodeš i tim štapom velikim ovoga udariš i on odleti kod nekog i on onda baca, i ti sad braniš, ako obraniš onda miriš koliko imaš štapa, to su bili ko punti neki. Ako ne obraniš blizu tog stupića, gotov si, ti onda ideš dalje, a drugi bacaju. Igralo se i *kovčanje*, društvena igra kamenom i kovanicama. U igri je moglo sudjelovati od četiri do šest igrača. Postavio bi se kvadratni kamen visine 10-12 cm, a od njega bi se izmirilo 10-ak koraka i povukla crta. Svaki igrač uzme što okrugliju i tanju plosnatu ploču; na postavljeni kamen bi se stavljali novci, a prvi se igrač određivao par-neparom. Prvi igrač gađa kamen i ako ga dobro potkopa tako da ploča ostane, a kamen se izvrne tako da novci padnu na ploču, uzima sve novce. Ako pogodi kamen, a novci se rasprše, uzima samo one novce koji su u odnosu na kamen bliži njegovoj ploči. Za ostale kovanice bacaju ostali na isti način.

Ženske su igrale *piljanje* – svaka uzme pet kamenčića i onda baci uvis, pa ovoga uvati kojeg je prvog bacila, onda baci drugi i uvati ga, i onda tako po redu. I *kase* se igralo, to je ko sad školice, devet kockica koje se priskakalo.¹⁴²

Bija je običaj da kada se djevojka uda, da se ide u selo naslađivat toga zeta, na mali Uskrs – strine i tetke, bliži rod, tribale su skupiti jaja, duzinu, nekoliko duzina, koliko bilo... I šta će neko s tolikim jajima, znalo je biti i po petsto jaja. To se zvalo *naslađivat zeta*. Bilo je slučajeva kad bi mladoženja mladu probudija i ujutro doveja u kuću i to se zvalo *na ružne*, bez vjenčanja u crkvi, a *na lipe*, to su bili svatovi... Kad mlada dolazi u muževu kuću, ona mora najprije klekniti na veliku vriću na pragu kuće i izmoliti *Očenaš* i mora posli digniti tu vriću i dat ovoj šta je tu stavila vriću, svekrvi. Svekrva bi morala mladu poškopiti svetom vodom i blagosloviti je, i tek tad je ona mogla ući u kuću. Morala je mlada isto i priko kuće pribaciti jabuku, a tribala je i jutro nakon udaje, nakon šta bi

¹⁴¹ Kazivačica Anđelka Sunara (rođ. Vukičević), rođena 1951. godine u Ružiću.

¹⁴² Kazivač Anđelko Vukičević, rođen 1951. u Ružiću.

počistila i pospremila, ić na točak po vodu i uprtit je na sebe. A prije nego bi otišla, ostavila bi tu po dvi-tri jabuke koje bi posli neko pokupija, obično bi bilo po selu onih koji bi čekali i pokupili ih, često dica. To je bio znak da je tu bila svadba i da je u selu nova nevista.¹⁴³ Dan nakon vjenčanja bi se cili dan igralo, sviralo i plesalo. Mlada bi darivala obitelj u koju je došla, davala bi im čarape, torbe, okruge, košulje... Mlada, ali i posli nevista, tribala je nakon šta se probudi, doć u krevet svekru i svekri, ljubiti ih i reć: *Hvaljen Isus, majo i ćaća, kako ste spavali?* To je kod nekih trajalo duže, a kod nekih bi svekar il svekrva rekli da ne tribaju više dolaziti. A neviste bi se i obradovale tome, ko da je njima bilo do toga da im dolaze i da ih ljube... Inaće je nevistama bilo teško, morale su se dizati ko god dođe u kuću, davati svoju stolicu; morale su prati, namištati krevete, ić u polje, u krave, sve...¹⁴⁴

Ima prića i kako su bile *vištice* po selima, žene koje naude, nabace. Imaju toga i danas. Bacali bi smotke vune nekom prid prag ako mu oćeš naudit. Ili bi neko bija ljubomorani, pa bi to bacija curi da se ne uda, ili ostavi u kući nešto da niko ne vidi, ili stavi nešto u 'ranu. Ljudi su prije bili praznovjerniji. Ko je im nejaku dicitu, kupija bi robu sa žice prid mrak da je ne vata noć jer se virovalo da to nije dobro i da će nešto biti dicitu. Stavljali su ljudi dicitu maslinovu granu pod kušin da bolje spava ili tanku voštenu sviću; škropio se krevetić svetom vodom i oblačila se dicitu unutarnja roba naopako da ih se zaštiti od uroka. Bilo je slučajeva da su maloj muškoj dicitu sise bile tvrde; govorilo bi se da su ih to *more* sasle. Dica bi plakala noću, a iz sise im je išlo mliko ko da doje. I tad se dicitu stavljala sveta voda u krevetić, molilo se, škropilo, napravija bi se znak križa, a ponekad se stavlja i luk u krevetić da one pobignu. Te more su dolazile noću, bile su nevidljive, a dica bi plakala kad bi ih one sasle. Napadale su one i starije ljude pa bi ih stezalo i gušilo u prsima.¹⁴⁵

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ Kazivačica Ana Vešić (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.

¹⁴⁵ Isto.

11. ZAKLJUČAK

Navedeni i interpretirani primjeri u radu zorno svjedoče bogatstvo i raznovrsnost duhovnosti u drniškom kraju. U rad su uvršteni suvremeni zapisi običaja, obreda i pučkih vjerovanja vezanih za blagdane i dane kroz godinu: Advent, Badnjak, Božić, Silvestrovo, Sveta tri kralja, Poklade ili mačkare, Korizma, Cvjetnica, Sveto trodnevlje, Uskrs, Sveti Juraj, Sveti Ivan Krstitelj, Sveti Ilija, Velika Gospa, Sveti Roko, Mala Gospa, Svi sveti i Dušni dan, Sveta Katarina Aleksandrijska. Neki od tih običaja i obreda imaju apotropejski i panspermijski značaj, a u nekima se od njih opažaju i pretkršćanski elementi.

Negdašnje bogatstvo usmene književnosti zrcali se na navedenim primjerima: ljubavne i vjerske usmene lirske pjesme, romance, balade, ojkalice, brzalice, brojalice, rugalice, zagonetke, poslovice. Vrijednost ojkalice prepoznali su i Ujedinjeni narodi koji su je uvrstili u UNESCO-ov registar nematerijalne baštine godine 2010. godine. Prema nekim tumačenjima nastanak ojkalice seže u ilirsko doba.

Navedeni primjeri imaju izniman etnološki, antropološki i filološki značaj, te svjedoče o nekadašnjem bogatstvu tradicijske baštine u području drniškoga kraja. Generacije onih koji poznaju baštinu polako nestaju, a običaji se zaboravljaju jer nema onih koji bi održavanje tih običaja preuzeli. Stoga ovaj, ponekad mukotrpan, rad postaje civilizacijska zadaća očuvanja kolektivne svijesti i načina života koji je stoljećima i tisućljećima postojao kao najvažnija sastavnica identiteta.

IZVORI

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača

1. Klarić, Anka (rođ. Vidović), rođena 1965. u Gracu.
2. Kosor, Ivan, rođen 1944. u Mirlović Zagori.
3. Pastuović, Tomislav, rođen 1966. u Gracu.
4. Sunara, Anđelka (rođ. Vukičević), rođena 1951. u Ružiću.
5. Veštić, Ana (rođ. Sučić), rođena 1939. u Otavicama.
6. Vidović, Ivan, rođen 1944. u Gracu.
7. Vidović, Kata (rođ. Sučić), rođena 1946. u Otavicama.
8. Vukičević, Anđelko, rođen 1952. u Ružiću.
9. Vukičević, Branimir, rođen 1960. u Ružiću.
10. Vukičević, Marina (rođ. Vidović), rođena 1968. u Gracu.
11. Vulić, Kata (rođ. Vidović), rođena 1934. u Gracu.

LITERATURA

1. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
2. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
4. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.

5. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.
6. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 269-313.
7. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015, str. 303-323.
8. Dragić, Marko, *Sveti Nikola biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Vol. 22, No. 1., Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
9. Dragić, Marko, *Vuk u folkloru Hrvata*, Poznańskie Studia Slawistyczne ZAKŁĘCIE, ZAMÓWIENIE, ZAŻEGANIE. MAGICZNA MOC SŁÓW W FOLKLORZE SŁOWIAŃSKIM, 3. Adam Mickiewicz University Press, Poznań 2012., str. 45-59.
10. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
11. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, 2010., str. 467-488.
12. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
13. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2009., str. 205.-228.
14. Dragić, Marko, *Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, Etnografski muzej Split, vol. 17., Split, 2009., str. 5-32.
15. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 414-440.

16. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br. 1, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
17. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369-390.
18. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu br. 1 (1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008, str. 67-91.
19. Dragić, Marko, *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, God. Titius, god.1, br. 1 (2008.), 167-205.
20. Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, br. 6-7 (2013. i 2014.), 285-300.
21. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol.68. No.3. studeni 2013., 417-426.
22. Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, god. 2, br. 2 (2009.), 151-181.
23. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u Šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, god. 3, br. 3 (2010.), 123-174.
24. Dragić, Marko; Sunara, Nikola, *Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 5 (2012), 5, 155-174.
25. Dragić, Marko, *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*, U: Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću; urednik VickoKapitanović, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu, Sveučilište u Šibeniku, Split, 2013., str. 195-227.
27. Furčić, Ivo, *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja*, III Mjesta u šibenskom zaleđu, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1988.

28. Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, III izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991.
29. Ivanišević, Frano, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split 1987.
30. Kekez, Josip, *Usmena književnost, u Škreb – Stamać*, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
31. Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imočkoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
31. Matas Ivanković, Ivana; Blagus Bartolec, Goranka, *Subjekt u hrvatskim poslovicama*, Fluminensia, god. 27 (2015), br. 2, str. 129-139.
33. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
34. Povijest hrvatske književnosti, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
35. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
36. *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
37. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
38. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996.
39. Škreb, Zdenko, *Mikrostrukture književne forme*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.

SUVREMENA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE KULTURE U DRNIŠKOM KRAJU

Sažetak:

Ovaj je diplomski rad komponiran od jedanaest poglavlja. U radu su, temeljem relevantne literature i rezultata terensko-istraživačkih radova autorice, multidisciplinarnom metodologijom interpretirani usmeno-književni žanrovi i tradicijska kultura. Rad je strukturiran tako da se na samom početku pojašnjava terminologija za označavanje usmene književnosti kroz vrijeme nakon čega se prelazi na tumačenje usmene lirske poezije (ljubavne pjesme, balade, romance, molitvene usmene lirske pjesme), obrednih pjesama (vučarske i pokladne), poskočica, ojkalice, retoričkih oblika (brojalice, brzalice, rugalice, kletve) i mikrostruktura (poslovice, zagonetke). U završnom se dijelu rada analizira crkveno-pučka baština kroz dvadeset i dva potpoglavlja: 1. Advent; 2. Badnjak; 3. Božić; 4. Silvestrovo; 5. Sveta tri kralja; 6. Poklade; 7. Korizma; 8. Cvjetnica; 9. Sveto trodnevlje; 10. Uskrs; 11. Sveti Juraj; 12. Sveti Ivan Krstitelj; 13. Sveti Ilija; 14. Velika Gospa; 15. Sveti Roko; 16. Mala Gospa; 17. Svi Sveti i Dušni dan; 18. Sveta Katarina Aleksandrijska. Slijedi poglavlje koje se bavi vilama drniškoga kraja, te poglavlje koje daje kratak pregled svakodnevice naših predaka. U Zaključku se naglašava važnost prikupljenog i analiziranog korpusa kao najvažnije sastavnice identiteta. Ovi suvremeni izvorni terenski zapisi zorno svjedoče duhovnu baštinu Hrvata u drniškom kraju i njihovu duboku ukorijenjenost u općehrvatsku duhovnost i zapadno-europsku civilizaciju. Navedeni su primjeri edukativni i didaktični, a ujedno su i riznica etnološkoga, antropološkoga i filološkoga blaga.

Ključne riječi: *usmena lirska poezija, tradicijska kultura, drniški kraj, običaji, obredi, pučka vjerovanja, usmeno-književni oblici.*

CONTEMPORARY ETHNOGRAPHIC STUDY OF THE TRADITIONAL CULTURE OF THE DRNIŠ REGION

Summary:

This thesis is comprised of eleven chapters. The paper presents a multidisciplinary interpretation of a large number of contemporary field research records. At the beginning of the paper, the terminology for the oral literature through time is explained, after which oral lyric poetry (love songs, ballads, romance, prayers transmitted orally), ritual poems (vučarske songs, carnival songs), poskocica, ojkalica singing, rhetorical devices, as well as microstructure (proverbs, riddles), are interpreted. The final part of the thesis analyzes religious and folk heritage through twenty two subchapters: 1. Advent; 2. Christmas Eve; 3. Christmas; 4. New Year; 5. Epiphany; 6. Carnival; 7. Lent; 8. Palm Sunday; 9. Easter Triduum; 10. Easter; 11. St. George; 12. St. John the Baptist; 13. St. Elias; 14. Assumption of Mary; 15. St. Roch; 16. The Birth of the Blessed Virgin Mary; 17. All Souls' Day; 18. St. Catherine of Alexandria. The following chapter is about the fairies of the Drniš region, after which everyday life of our ancestors is briefly presented. The conclusion indicates the importance of the collected and analyzed corpus as the main identity component. These original records provide evidence of Croatian cultural heritage of the Drniš region and their existence in the Croatian spirituality and Western-European civilization. As the examples described in this thesis have both an educational and didactic value, they also represent ethnological, anthropological and philological treasure.

Key words: *oral lyric poetry, traditional culture, the area of Drniš, customs, rituals, folk beliefs, oral literary forms.*